

Nieizolacyjne środki zapobiegawcze

Dominika Gmerek, Katarzyna Wiśniewska

Warszawa 2011

SPIS TREŚCI

Synteza	7
Wstęp	8
Metodologia Raportu	10
1. Środki zapobiegawcze	11
1.1. Katalog środków zapobiegawczych	11
1.2. Cel środków zapobiegawczych	12
1.3. Przesłanki stosowania środków zapobiegawczych	14
1.4. Podmiot środków zapobiegawczych	15
1.5. Organy decydujące o zastosowaniu środków zapobiegawczych	16
1.6. Nadzór nad stosowaniem środków zapobiegawczych	18
1.7. Czas stosowania	18
1.8. Zasady stosowania środków zapobiegawczych	19
2. Tymczasowe aresztowanie jako środek ultima ratio wśród środków zapobiegawczych	20
2.1. Konsekwencje finansowe państwa z tytułu nadmiernego tymczasowego aresztowania	25
2.2. Kwoty zasądzone przez ETPCz w sprawach polskich ...	29
3. Nieizolacyjne środki zapobiegawcze	30
3.1. Poręczenie	30
3.1.1. Poręczenie majątkowe	31
3.1.2. Poręczenie społeczne	34
3.1.3. Poręczenie indywidualne	35
3.2. Dozór	39
3.3. Nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego	42
3.4. Zakaz opuszczania kraju	44
3.5. Nakazy i zakazy zachowania się	48
3.6. Rozszerzenie katalogu środków zapobiegawczych – zasadność proponowanych rozwiązań	50
Rekomendacje:	52

Autorki:

Dominika Gmerek - Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Katarzyna Wiśniewska - Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Konsultacja naukowa:

dr Adam Bodnar

dr Piotr Kładoczny

dr hab. Włodzimierz Wróbel, prof. UJ

Podziękowania:

adw. Mateusz Boznański

adw. Maciej Burda

adw. Piotr Fedusio

adw. Jarosław Kaczmarek

adw. Mikołaj Pietrzak

adw. Piotr Senddecki

adw. Hanna Szuleka

Małgorzata Szuleka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Piotr Kubaszewski, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Opinia w sprawie Raportu
Helesińskiej Fundacji Praw Człowieka
„Nieizolacyjne środki zapobiegawcze”

Problematyka stosowania środków zapobiegawczych jest obecnie chyba najbardziej spornym zagadnieniem w obszarze polskiego procesu karnego. Obowiązujące regulacje budzą szereg wątpliwości o charakterze konstytucyjnym i są przedmiotem ożywionych debat pomiędzy prokuratorami, adwokatami i sędziami. Nie ulega żadnej wątpliwości, że głównym tematem sporu jest stosowanie tymczasowego aresztowania. Skoncentrowanie dyskusji wokół tego właśnie środka zapobiegawczego powoduje, że niejako w cieniu pozostają pozostałe, nieizolacyjne środki zapobiegawcze przewidziane przez procedurę karną, które w wielu wypadkach mogłyby stanowić skuteczną alternatywę dla tymczasowego aresztowania. Z tym większym uznaniem należy ocenić inicjatywę Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, by kolejny raport z cyklu „Lepszy Wymiar Sprawiedliwości” poświęcić właśnie tej nieco zapomnianej problematyce.

Raport w syntetycznej formie prezentuje poszczególne nieizolacyjne środki zapobiegawcze, zarówno w perspektywie funkcji, jak i przesłanek ich stosowania, koncentrując się przy tym przede wszystkim wokół kwestii praktycznych. Na podkreślenie zasługuje wartość informacyjna tej części Raportu, w której analizuje się także trudności interpretacyjne, jakie występują przy stosowaniu obecnie obowiązujących uregulowań Kodeksu postępowania karnego, jak również główne nurty orzecznictwa sądowego, rozwijane w związku ze stosowaniem poszczególnych środków zapobiegawczych. Bardzo cenne dla czytelnika Raportu będzie syntetyczne przedstawienie standardów odnoszących się do środków zapobiegawczych w postępowaniu karnym, wypracowanych w orzecznictwie ETPCz.

Zaprezentowana w Raporcie analiza danych statystycznych, stanowi nie tylko ilustrację problemów poruszanych w części informacyjnej Raportu, ale także punkt wyjścia do formułowania

krytycznych wniosków pod adresem praktyki wymiaru sprawiedliwości. Czytelnik Raportu uzyskuje dzięki tym analizom klarowny obraz rzeczywistego stanu rzeczy w zakresie funkcjonowania środków nieizolacyjnych. Pewnym mankamentem tej części raportu jest brak danych statystycznych przedstawiających zakres kumulowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Wymagałoby to już bardziej pogłębionych badań o charakterze aktowym, dla podjęcia których Raport może stanowić doskonały punkt wyjścia.

Autorki Raportu zastosowały interesujący zabieg konstrukcyjny wprowadzając do treści Raportu komentarze prawników praktyków – sędziów, adwokatów i prokuratorów, którzy wcześniej wypełnili ankietę dotyczącą przedmiotu Raportu. Komentarze te wskazują na szereg praktycznych kwestii, nie poruszanych w orzecznictwie sądowym oraz literaturze przedmiotu. Wyrażają także różne wartości i interesy, jakie należy brać pod uwagę przy interpretacji regulacji dotyczących środków zapobiegawczych oraz formułując ewentualne propozycje zmian.

Nie do uniknięcia, przy analizie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, była ich konfrontacja z tymczasowym aresztowaniem. Dane statystyczne zaprezentowane w Raporcie zdają się potwierdzać tezę, o możliwości substytuowania tymczasowego aresztu innymi rodzajami środków zapobiegawczych, bez szkody dla interesów prowadzonych postępowań karnych. Także pozostałe argumenty, zwłaszcza natury ekonomicznej, zdają się przemawiać za potrzebą jak najszerszego zastępowania tymczasowego aresztowania zwłaszcza dozorem oraz poręczeniem majątkowym. Każdego czytelnika musi skłonić do refleksji prezentowana w raporcie analiza danych dotyczących kwot zasądzonych z uwagi na niesłuszne zastosowanie tymczasowego aresztowania przez sądy w Polsce i ETPCz.

Załącznik do Raportu przedstawia szczegółowe dane dotyczące stosowania danego typu środków zapobiegawczych w odniesieniu do poszczególnych regionów kraju. Zdumiewają znaczne różnice w tym zakresie, co tylko w części można tłumaczyć różnicami w obrazie przestępczości. Podstawowe znaczenie ma raczej utrzymujący się brak jednolitej praktyki sądowej i podział Polski na szereg autonomicznych „okręgów” sądowych. Podstawową rolę w zakresie niwelowania tych różnic powinny odgrywać centralne szkolenia organizowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury, na co trafnie zwraca uwagę Raport. Szkolenia dla sędziów i prokuratorów (ale także dla adwokatów) powinny prowadzić do rozpowszechniania się prawidłowych praktyk w zakresie stosowania środków zapobiegawczych oraz większego uwzględniania w orzecznictwie sądowym i działaniach prokuratury obowiązujących w tym zakresie standardów

konstytucyjnych i międzynarodowych. Powinny także służyć wymianie doświadczeń i dyskusji, która sprzyjałaby wypracowaniu modelu optymalnego. Bez tego typu działań istnieje obawa, że stosowanie środków nieizolacyjnych pozostanie jedynie swoistą modą, upowszechnioną na terenie określonych sądów okręgowych, tak jak to przez lata miało miejsce w przypadku mediacji.

Należy przyznać rację Autorkom Raportu, że niekiedy swoista niechęć w stosowaniu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych może być tłumaczona błędami w zakresie regulacji prawnych, ich nieprecyzyjnością a niekiedy wewnętrznymi sprzecznościami. Odnosić się to może także do nowego środka zapobiegawczego, jakim ma być „areszt domowy”. Pomysłodawcy tego środka powinni szczególnie uważnie przeanalizować zgłaszane w raporcie wątpliwości, wskazują one bowiem nie tylko na ewentualne problemy legislacyjne ale także na trudności, jakie przy proponowanym modelu „aresztu domowego” mogą się pojawić w stosowaniu tej instytucji w praktyce.

W kontekście propozycji wprowadzenia aresztu domowego, można wyrazić żal, że częścią Raportu nie stała się, choćby pobieżna prezentacja katalogów środków zapobiegawczych stosowanych w innych krajach. Być może dałoby to inspirację do wzbogacenia polskich regulacji prawnych z tego zakresu, co z kolei pozwoliłoby w jeszcze szerszym stopniu ograniczyć stosowanie środków izolacyjnych.

Raport kończą rekomendacje dotyczące zarówno środków nieizolacyjnych (w tym w szczególności aresztu domowego oraz zakazu wykonywania zawodu), jak też tymczasowego aresztowania. Za szczególnie istotny uważam postulat upowszechnienia praktyki kumulowania środków nieizolacyjnych, co mogłoby stanowić realną alternatywę dla tymczasowego aresztowania, a także wskazanie na konieczność dokonania konkretnych zmian legislacyjnych, usuwających trudności proceduralne w stosowaniu niektórych środków nieizolacyjnych.

Nie ulega dla mnie wątpliwości, że opublikowanie Raportu może przyczynić się do zintensyfikowania dyskusji dotyczącej stosowania środków zapobiegawczych, w tym w szczególności znalezienia realnej alternatywy dla tymczasowego aresztowania. Należałoby postulować w tym zakresie przeprowadzenie pogłębionych badań, zarówno aktowych jak i ankietowych, co mogłoby dać rzeczywisty impuls do przewartościowania dotychczasowej praktyki wymiaru sprawiedliwości.

Kraków, 28 maja 2011 r.

Włodzimierz Wróbel

1. W polskim postępowaniu karnym istnieje szereg środków mających na celu zabezpieczenie toku postępowania karnego. Nie oznacza to, że praktyka ich stosowania jest w pełni zgodna z aktami międzynarodowymi.
2. Pomimo bogatego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce oraz podejmowanych zmian legislacyjnych wciąż dochodzi do przypadków nieprawidłowego stosowania instytucji tymczasowego aresztowania.
3. Nieizolacyjne środki zapobiegawcze w wielu sprawach są wystarczające do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Niezbędna jest jednak przede wszystkim zmiana praktyki organów postępowania w zakresie weryfikacji wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania i analizy zmieniających się okoliczności toczącego się postępowania karnego.
4. Należy ograniczyć przesłanki umożliwiające zastosowanie tymczasowego aresztowania, co wpłynie niewątpliwie na zwiększenie stosowania w praktyce środków mniej dolegliwych.

Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (dalej HFPC), Fundacji Forum Obywatelskiego Rozwoju (dalej FOR) oraz Polskiej Rady Biznesu sporządzony został w ramach programu „Lepszy Wymiar Sprawiedliwości”. Jest to program realizowany przez HFPC oraz Fundację FOR od 2007 r. W jego ramach powstają raporty dotyczące wybranych zagadnień z zakresu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Eksperti programu w ciągu ostatniego roku opublikowali raporty poświęcone m.in. publicznej dostępności orzeczeń sądowych¹, odpowiedzialności zawodowej prokuratorów², raport z obywatelskiego monitoringu kandydatów na prokuratora generalnego³ oraz efektywności polskiego sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych⁴. Celem niniejszego raportu jest dokonanie analizy wieloaspektowego zagadnienia, jakim jest stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w toku postępowania karnego, tj. środków zapobiegawczych nie prowadzących do pozbawienia wolności. Szczególna uwaga została poświęcona stosowaniu poręczeń w toku postępowania karnego.

Głównym zadaniem było zidentyfikowanie wątpliwości związanych ze stosowaniem przepisów prawa procesowego w praktyce. Punkt ciężkości przeniesiono więc na zagadnienia praktyczne, co wyraża się również w przyjętym podejściu metodologicznym.

W przekonaniu pomysłodawców projektu, problematyka związana ze stosowaniem nieizolacyjnych środków zapobiegawczych jest niezwykle ważna z punktu widzenia interesów społeczeństwa. Konsekwencje wynikające zarówno ze sposobu uregulowania tej problematyki w przepisach prawa, jak i stosowania przepisów w praktyce, wywierają istotny wpływ na funkcjonowanie nie tylko jednostek, lecz również całego społeczeństwa.

- 1 M.Jagielski, M.Niedużak, *Publiczna dostępność orzeczeń sądowych*, dostępny pod adresem <http://www.for.org.pl/upload/File/raporty/RaportPublicznadostepnoscorzeczensadowychFINAL.pdf> [dostęp w dniu 16.03.2011].
- 2 K.Kremens, *Odpowiedzialność zawodowa prokuratorów*, dostępny pod adresem <http://www.for.org.pl/upload/File/raporty/RaportOdpowiedzialnosczawodowaprokuratorowFINAL.pdf> [dostęp w dniu 16.03.2011].
- 3 D.Głowacka, *Raport z obywatelskiego monitoringu kandydatów na prokuratora generalnego 2010 r.*, raport dostępny pod adresem <http://www.for.org.pl/upload/File/raporty/RaportzobywatelskiegomonitoringukandydatownaprokurataFINAL.pdf> [dostęp w dniu 16.03.2011].
- 4 J.Beldowski, M.Ciżkowicz, D.Sześciło, *Efektywność polskiego sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych*, raport dostępny pod adresem http://www.for.org.pl/upload/Nowy_Wymiar_Sprawiedliwosci/sady_raport2_popr1.pdf [dostęp w dniu 16.03.2011].

Problematykę tę można ująć wieloaspektowo. Spojrzeć na nią można z perspektywy praw i wolności jednostki - w tym wypadku oskarżonego/podejznanego, w kontekście zagwarantowania przestrzegania zasady domniemania niewinności oraz prawa do obrony. Ponadto, zagadnienie to analizować można z punktu widzenia dobra wymiaru sprawiedliwości, w którego interesie leży zabezpieczenie postępowania karnego oraz etapu wykonywania orzeczenia, a także społeczeństwa, które postrzega środki zapobiegawcze jako instytucje wzmacniające jego bezpieczeństwo i zarazem pozwalające kontrolować jednostki mu zagrażające.

Rezultatem analizy są rekomendacje zmian legislacyjnych, jak również rekomendacje odnoszące się do praktyki organów postępowania karnego.

Celem raportu jest zobrazowanie praktyki stosowania środków zapobiegawczych w postępowaniu karnym oraz przedstawienie regulacji prawnych obowiązujących w tym zakresie. Konsekwencją tak określonego przedmiotu zainteresowania jest posłużenie się określonymi środkami metodologicznymi.

Raport zawiera odwołania do orzecznictwa sądów oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej:ETPCz), dotyczące stosowania środków zapobiegawczych oraz wypowiedzi doktryny.

Ponadto, raport zawiera dane statystyczne dotyczące stosowania środków zapobiegawczych w toku postępowania karnego przez prokuraturę i sądy⁵. Celem prezentacji statystyk jest przedstawienie praktyki organów postępowania karnego. Posłużenie się bardziej szczegółowymi danymi dotyczącymi poszczególnych okręgów sądowych pozwala przedstawić zróżnicowanie jakie występuje w praktyce między poszczególnymi sądami, przywiązanimi do określonej tradycji i sposobu zabezpieczania toku toczącego się postępowania.

Uzyskane zostały również opinie adwokatów – praktyków, sędziów oraz prokuratorów. Ich komentarze są wynikiem przeprowadzonych wywiadów, które opierały się na z góry opracowanym kwestionariuszu stanowiącym załącznik nr 5 do raportu. Autorki przeprowadziły wywiady z siedmioma adwokatami, którzy praktykują w Warszawie, Krakowie, Gdyni, Wrocławiu, Bydgoszczy, Lublinie oraz Żorach. Wszyscy ankietowani są obrońcami w sprawach karnych w różnych częściach kraju. Autorki uzyskały również opinie dwóch prokuratorów oraz ośmiu sędziów zarówno z sądów okręgowych, jak i rejonowych, celem skonfrontowania ich zdania z opiniami obrońców. Opinie te stanowią osobiste komentarze rozmówców, a zatem nie należy ich traktować jako wniosków autorek raportu. Ponadto, nie można ich również postrzegać jako opinii ogółu środowiska praktyków adwokackiego, prokuratorskiego, sędziowskiego lub opinii dla tych środowisk w pełni reprezentatywnych. Zostały one przytoczone w celu zidentyfikowania niektórych problemów, z jakimi stykają się praktycy w różnych regionach kraju.

⁵ Dane statystyczne wykorzystane w niniejszym raporcie zostały udostępnione przez Wydział Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości. Statystyki obejmują okres sprawozdawczy 2005–2010 r.

1. Środki zapobiegawcze

Środki zapobiegawcze należą do grupy środków przymusu stosowanych w polskim postępowaniu karnym. Stanowią tym samym obok zatrzymania, a także środków wymuszających spełnienie obowiązków procesowych, środków wymuszających zachowanie porządku w czasie rozprawy oraz zabezpieczenia majątkowego, zespół czynności organów postępowania karnego, w których stosowany jest przymus lub zagrożenie zastosowania przymusu⁶.

W związku z dolegliwością, z jaką wiąże się ich stosowanie, konieczne jest usystematyzowanie występujących w Polsce w tym zakresie rozwiązań prawnych, a także przedstawienie klasyfikacji wprowadzonych przez ustawodawcę środków. Pozwoli to na wskazanie ram prawnych instytucji, którymi dysponują organy podczas prowadzenia postępowania karnego.

Poniżej opisane zostały także podstawowe funkcje i cele środków zapobiegawczych, podstawy oraz czas ich stosowania, a także wymienione podmioty kompetentne do wydania postanowienia w przedmiocie ich zastosowania.

1.1. Katalog środków zapobiegawczych

Regulacje i zasady stosowania środków zapobiegawczych ujęte zostały w rozdziale 28 kodeksu postępowania karnego.

Środkami zapobiegawczymi są:	
Środek izolacyjny:	Środki nieizolacyjne:
1. Tymczasowe aresztowanie	2. Poręczenie a. Majątkowe b. Społeczne c. Indywidualne 3. Dozór 4. Nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego 5. Zakaz opuszczania kraju 6. Nakazy i zakazy zachowania się a. Zakaz wykonywania określonego zawodu b. Nakaz powstrzymywania się od wykonywania określonej działalności c. Nakaz powstrzymania się od prowadzenia określonego typu pojazdów

Środki zapobiegawcze dzieli się na dwie grupy – środki izolacyjne (tymczasowe aresztowanie) oraz środki nieizolacyjne, będące przedmiotem tego raportu. Jednocześnie wydaje się zasadnym wskazanie na fakt, że zarówno w orzecznictwie ETPCz, jak i wytycznych polskiego prawodawstwa wskazywana jest preferencja stosowania środków nieizolacyjnych. Związane jest to z realizacją zasady minimalizacji środków zapobiegawczych, zgodnie z którą należy stosować najmniej dolegliwy środek zapobiegawczy, który przy uwzględnieniu konkretnych uwarunkowań w danym postępowaniu będzie wystarczający⁷.

1.2. Cel środków zapobiegawczych

Podstawowym celem stosowania środków zapobiegawczych jest zabezpieczenie postępowania karnego. W ten sposób dochodzi do realizacji zasadniczej funkcji środków zapobiegawczych, jaką jest funkcja prewencyjna⁸. Zabezpieczenie w tym wypadku można odczytywać z dwóch perspektyw. Z jednej strony stosowanie środków zapobiegawczych ma służyć **zabezpieczeniu osoby oskarżonego/podejrzanego dla procesu, ponadto zabezpieczeniu procesu poprzez pozbawienie oskarżonego/podejrzanego możliwości nieuprawnionego wpływu na przebieg postępowania**. Stosowanie środków zapobiegawczych służy zapewnieniu prawidłowego toku procesu karnego na wszystkich jego etapach, łącznie z przystąpieniem do wykonania kary⁹. Nie można łączyć wskazanego celu jedynie z zagwarantowaniem przeprowadzenia skutecznego postępowania dowodowego. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego „zabezpieczenie dowodów jest wprawdzie istotnym elementem zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, ale nie wyczerpuje przecież całego zakresu znaczeniowego tego niewątpliwie szerokiego pojęcia (zabezpieczenia). Mieści się w nim bowiem także zapewnienie sprawnego i nieprzerwanego biegu postępowania karnego, aż do osiągnięcia celu postępowania, jakim jest pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej”¹⁰.

7 Więcej na ten temat w dalszej części raportu – 1.8. zasady stosowania środków zapobiegawczych.

8 S. Waltoś, *Proces karny...*, op.cit., s.422.

9 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 czerwca 2009 r. II AK 362/09, LEX nr 519621.

10 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., II KZ 79/97, nie publ.

Zabezpieczenie jest w tym wypadku skierowane zarówno przeciwko szkodliwemu w skutkach zaniechaniu ze strony oskarżonego /podejrzanego (np. ukrycie się), jak i jego działaniu (np. mataczeniu) na wszystkich etapach prowadzonego postępowania, aż do rozpoczęcia wykonywania kary¹¹. Intencją ustawodawcy jest stworzenie takich warunków, w których proces karny z jednej strony może być prowadzony bez przeszkód¹², jednocześnie w sposób umożliwiający realizację jego celów, określonych w art. 2 kodeksu postępowania karnego.

Zgodnie z tym artykułem postępowanie karne ma być tak prowadzone by:

1. sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności,
2. przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa, osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zakresie zwalczania przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego,
3. uwzględnione zostały prawnie chronione interesy pokrzywdzonego,
4. rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

Drugą funkcją stosowania środków zapobiegawczych jest funkcja ochronna. Z tej perspektywy zastosowanie środka zapobiegawczego ma na celu uniemożliwienie popełnienia nowego przestępstwa przez osobę, wobec której stosowany jest dany środek¹³. Stosowanie środków zapobiegawczych nie może przekształcić się w antycypację kary¹⁴. Na etapie postępowania incydentalnego w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego celem powinno być odpowiednie ukształtowanie toczącego się postępowania, a nie przesądzenie wyniku tego postępowania.

11 Komentarz do art.249 kodeksu postępowania karnego (Dz.U.97.89.555), [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom I (art. 1-424), LEX,2010,wyd.II.

12 J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z.Gostyński, S. Przyjemski, R. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego.Komentarz*,Tom I,Dom Wydawniczy ABC,1998

13 S.Waltoś,*Proces...*,*op.cit.*,s.423.

14 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 października 2008 r. II AKz 793/08, LEX nr 477777.

Środki zapobiegawcze ograniczają prawa i wolności obywatelskie w różnym stopniu, w zależności od czasu oraz rodzaju środka, który został zastosowany. Zabezpieczenie przed nadmierną dolegliwością stosowanych środków zapobiegawczych mają stanowić z jednej strony odpowiednio ukształtowane ramy prawne i precyzja ustawodawcy, jak również zgodna z intencją ustawodawcy praktyka organów postępowania. Stosując środki zapobiegawcze, należy mieć na uwadze zasadę proporcjonalności stosowania środka, a więc każdorazowo dostosowywać dolegliwość środka do konkretnych warunków w danej sprawie.

1.3. Przesłanki stosowania środków zapobiegawczych

Ogólną podstawą stosowania środków zapobiegawczych jest wystąpienie, w świetle zebranych dowodów, dużego **prawdopodobieństwa wskazującego, że oskarżony popełnił przestępstwo**¹⁵. Tym samym nie można stosować ich z powodu popełnienia wykroczenia¹⁶. Stan prawdopodobieństwa wymagany przez ustawodawcę musi wystąpić zarówno w odniesieniu do przestępnego charakteru czynu, który zarzuca się oskarżonemu jak i we wskazaniu, że to oskarżony jest jego sprawcą¹⁷. Brak wystąpienia tej przesłanki **uniemożliwia** stosowanie przez uprawniony organ procesowy jakiegokolwiek środka zapobiegawczego¹⁸. Dużego prawdopodobieństwa nie należy utożsamiać z pewnością¹⁹. O tym czy ono zachodzi, decydują zebrane w postępowaniu dowody. W orzecznictwie przyjmuje się, że „*sąd analizując zasadność twierdzenia o występowaniu po stronie podejrzanego prawdopodobieństwa, którego żąda przepis art. 249 § 1 k.p.k., winien czynić to wyłącznie w kręgu dowodów ujawnionych i znanych przez strony postępowania. Sąd jednak mając dostęp do pozostałych zgromadzonych w sprawie dowodów, których treści nie udostępniono podejrzanemu i jego obrońcom, musi jednocześnie analizować i rozważyć czy ujawnione dowody dają podstawę dowyrowadzenia owego prawdopodobieństwa, a nieujawnione nie*

15 Art. 249 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego Dz.U. 1997 nr 89 poz.555 (dalej k.p.k.).

16 R.Stefański, Komentarz do art. 249 k.p.k., [w:] Z. Gostyński (red.), J. Bratoszewski, L. Gardocki, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks...*, op.cit.

17 *Ibidem*.

18 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2008 r. WZ 42/08, OSNwSK 2008/1/1261, Lex nr 549369.

19 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 11 sierpnia 2009 r. II AKz 1006/09, Apel.-W-wa 2009/4/17, Lex nr 577594. Przy ustaleniu „dużego prawdopodobieństwa” w rozumieniu art. 249 § 1 k.p.k. popełnienia przestępstwa prowadzący postępowanie musi dysponować takimi dowodami, które stwarzają stan uprawdopodobnienia zbliżony do pewności.

degradują go²⁰.

Nie jest wymagane ustalenie prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa przez daną osobę w stopniu, który prowadziłby do przypisania jej tego przestępstwa w wyroku sądu. Nie jest również konieczne przeprowadzenie kompleksowej oceny zebranych w sprawie dowodów. Za wystarczające należy uznać zgromadzenie dowodów, które pozwolą na przyjęcie istnienia dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego zarzucanego przestępstwa. Nie jest to jednak równoznaczne z udowodnieniem tego, że podejrzany jest sprawcą zarzucanego mu czynu²¹.

Organ stosujący środek zapobiegawczy w postanowieniu o jego zastosowaniu jest zobowiązany wskazać podstawy swojej decyzji. Zgodnie z aktualnym stanem prawnym *„Uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno zawierać przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego przestępstwa oraz przytoczenie okoliczności wskazujących na istnienie podstawy i konieczność zastosowania środka zapobiegawczego. W wypadku tymczasowego aresztowania należy ponadto wyjaśnić, dlaczego nie uznano za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego”*. W projekcie zmian do Kodeksu Postępowania Karnego przedłożonym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego (dalej KKPK) zakres tych obowiązków zostaje rozszerzony. W brzmieniu zaproponowanym przez KKPK art. 251 § 3 k.p.k. zobowiązuje do *„wykazania także okoliczności wskazujących na istnienie określonych zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego”*²².

1.4. Podmiot środków zapobiegawczych

W postępowaniu sądowym organy postępowania mogą stosować środki zapobiegawcze tylko wobec oskarżonego, a w postępowaniu przygotowawczym tylko wobec podejrzanego,

20 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 czerwca 2009 r. II AKz 358/09, LEX nr 519610.

21 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2008 r. WZ 13/08 OSNwSK 2008/1/581, Lex nr 549271.

22 §3. *„Uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno zawierać przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego przestępstwa, wykazanie okoliczności wskazujących na istnienie określonych zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego oraz okoliczności wskazujących na istnienie określonej podstawy jego zastosowania i potrzeby zastosowania danego środka. W wypadku tymczasowego aresztowania należy ponadto wyjaśnić, dlaczego nie uznano za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego”*.

wobec którego wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Niewystarczającym jest przedstawienie zarzutu w związku z przystąpieniem do przesłuchania osoby w charakterze podejrzanego²³. Tymczasowe aresztowanie może być stosowane również wobec osoby ściganej²⁴, co do której Minister Sprawiedliwości postanowił o odroczeniu wydania²⁵, na podstawie Europejskiej Konwencji Ekstradycyjnej²⁶.

1.5. Organy decydujące o zastosowaniu środków zapobiegawczych

Środek zapobiegawczy	Organ stosujący	
	Postępowanie przygotowawcze	Postępowanie sądowe
Tymczasowe aresztowanie	Sąd	Sąd
Poręczenia 1) majątkowe 2) osobiste 3) społeczne	Prokurator / Sąd	Sąd
Dozór	Prokurator / Sąd	Sąd
Zakaz opuszczenia kraju	Prokurator / Sąd	Sąd
Nakazy i zakazy zachowania się w tym: 1) zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu 2) zakaz prowadzenia pojazdów 3) powstrzymanie się od określonego rodzaju działalności	Prokurator / Sąd	Sąd

23 L. Paprzycki, komentarz do art.249 k.p.k.[w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks..., op.cit.*

24 Art.249 § 4 k.p.k.

25 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2004 r. I KZP 16/04, OSNKW 2004/7-8/68, Biul.SN 2004/8/11, Prokuratura i Prawo - wkładka 2004/11-12/4, Wokanda 2005/2/20 Lex nr 119756.

26 Art.19 *Europejskiej Konwencji o Ekstradycji* (Dz.U.1994 nr 70 poz.307).

Kompetencję do stosowania środków zapobiegawczych ustawodawca powierzył sądowi i prokuratorowi²⁷. Jednak ich uprawnienia w tym przedmiocie nie są równorzędne. Szersze kompetencje w tym zakresie przysługują sądowi, bowiem ma on uprawnienia do stosowania środków zapobiegawczych na wszystkich etapach postępowania karnego. Prokuratorowi przysługuje kompetencja do zastosowania środków tylko w postępowaniu przygotowawczym, w jego ramach może samodzielnie stosować nieizolacyjne środki zapobiegawcze. Prokurator nie może jednak orzec o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, gdyż uprawnienie to zastrzeżono wyłącznie dla sądu. ■

■ Do zażalenia na postanowienie o zastosowaniu środków zapobiegawczych stosuje się ogólne zasady obowiązujące w postępowaniu karnym, jednakże ustawodawca wprowadził pewne wyjątki. Zażalenie na postanowienie dotyczące zastosowania środków zapobiegawczych rozpatruje sąd odwoławczy. W przypadku, gdy to sąd odwoławczy zastosował tymczasowe aresztowanie na skutek zażalenia, zgodnie z nowelizacją k.p.k. z dn. 20 stycznia 2011 r. zmieniającą art. 426 k.p.k.²⁸, zażalenie na postanowienie w tym zakresie przysługuje do innego równorzędnego składu sądu odwoławczego. Nowelizacja ta została dokonana na podstawie postanowienia sygnalizującego Trybunału Konstytucyjnego z 9 listopada 2009 – S 7/09, weszła ona w życie 22 marca 2011 r. Z kolei zażalenie na postanowienie prokuratura kieruje się do sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzone jest postępowanie. W każdym czasie istnieje również możliwość złożenia wniosku w przedmiocie uchylecia bądź zmiany środka zapobiegawczego. Na wydane na tej podstawie postanowienie przysługuje zażalenie do prokuratora, a po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu. ■

W dokumencie z dnia 30 kwietnia 2010 r.²⁹ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego określiła priorytety w zakresie analizy rozwiązań w przedmiocie środków zapobiegawczych w postępowaniu karnym. Rozważenia w opinii Komisji wymagają również uprawnienia poszczególnych podmiotów postępowania do stosowania środków zapobiegawczych. Komisja postawiła pytanie, czy podmiotem stosującym owe środki przymusu nie powinien być jedynie sąd. W przedłożonym jednak projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego nie dokonano zmiany w zakresie podmiotów uprawnionych do stosowania środków zapobiegawczych.

27 Art. 250 k.p.k.

28 Ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2011 nr 48 poz. 246.

29 Dokument dostępny jest pod adresem <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisjakodyfikacyjna-prawa-karnego/> [dostęp w dniu 16.03.2011].

■ Ankietowani adwokaci nie mają zastrzeżeń do obecnie obowiązujących regulacji. Wskazywali, że prawidłowe jest przyjęcie stosowania najbardziej dolegliwego środka - tymczasowego aresztowania - jedynie przez sąd. Pojawiła się jednak opinia, że takie rozwiązanie powoduje rozproszenie odpowiedzialności między sądem, decydującym ostatecznie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, a prokuratorem, który o nie wnioskuje (adv. Maciej Burda). Jeden z rozmówców stwierdził, że obecne rozwiązanie jest dobre, ponieważ stosowanie wszystkich środków zapobiegawczych jedynie przez sąd byłoby znaczącym utrudnieniem w postępowaniu i sprzeciwiałoby się zasadzie ekonomiki procesowej (adv. Mateusz Boznański). Wątpliwości pojawiły się w zakresie organu właściwego do stosowania tytułem środka zapobiegawczego zakazu wykonywania zawodu oraz zakazu prowadzenia pojazdów (adv. Mikołaj Pietrzak).

■ W ocenie jednego z prokuratorów przeciwko rozwiązaniu by to sąd stosował wszystkie środki przemawiają względy ekonomiki procesowej, ponieważ odmienne rozwiązanie prowadziłoby do wydłużenia terminów. Także ankietowni sędziowie zwrócili uwagę na problem nadmiernego obciążenia sądów i wynikającą z tego zasadność utrzymania dotychczasowych rozwiązań.

■ Adwokaci różnili się w ocenie procedury kontrolnej sprawowanej przez sąd w zakresie środków zapobiegawczych. O ile podkreślano sensowność i konieczność istnienia takiej kontroli, o tyle niejednolicie odnoszono się do jakości postępowania prowadzonego w tym przedmiocie oraz tempa rozpatrywania tych środków. Część rozmówców wskazywała na powierzchowność procedury weryfikacyjnej oraz rutynę sędziów w tym zakresie.

■ Prokuratorzy oceniają pozytywnie postępowanie sądów w zakresie oceny wniosków prokuratorskich o zastosowanie środków zapobiegawczych.

■ Niektórzy z sędziów uznali je za schematyczne i powierzchowne, jednakże większość ankietowanych pozytywnie oceniła to postępowanie.

1.6. Nadzór nad stosowaniem środków zapobiegawczych

Kompetencje do nadzoru nad prawidłowością wykonywania środków zapobiegawczych zostały powierzone sądowi. Prokurator sprawuje nadzór w tym przedmiocie obok sądu w postępowaniu przygotowawczym³⁰.

1.7. Czas stosowania

Środki zapobiegawcze mogą być stosowane w toku postępowania przygotowawczego oraz w trakcie postępowania sądowego. Środek zapobiegawczy w postępowaniu przygotowawczym może być zastosowany od momentu zakończenia przesłuchania podejrzanego. Konieczne jest jednak wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a także ogłoszenie go tej osobie³¹. Należy jednak zastrzec, że w sytuacji, gdy występują przeszkody uniemożliwiające przesłuchanie, wymienione w art. 249 § 3 k.p.k., możliwe jest stosowanie środków zapobiegawczych od chwili wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów.³² Środki zapobiegawcze mogą być stosowane także po uprawomocnieniu się wyroku, a momentem granicznym jest w takiej sytuacji rozpoczęcie wykonywania kary³³. W przypadku braku postanowienia sądu o uchyleniu środka zapobiegawczego dopiero rozpoczęcie wykonania kary oznacza koniec stosowania środka zapobiegawczego. W przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem lub w wymiarze równym okresowi tymczasowego aresztowania, na sądzie ciąży obowiązek uchylenia tymczasowego aresztowania i zarządzenia natychmiastowego zwolnienia tymczasowo aresztowanego³⁴.

30 Art. 256 k.p.k.

31 Art. 313 §1 k.p.k.

32 R.Stefański, komentarz do art. 249 k.p.k.[w:] Z. Gostyński (red.), J.Bratoszewski, L.Gardocki, S.M.Przyjemski, R.A.Stefański, S.Zabłocki, *Kodeks ... , op.cit.*

33 *Ibidem.*

34 *Ibidem.*

1.8. Zasady stosowania środków zapobiegawczych

Celem wprowadzenia ogólnych zasad dotyczących stosowania środków zapobiegawczych w postępowaniu karnym jest określenie podstawowych wytycznych dla organów postępowania karnego odnośnie prawidłowego sposobu i praktyki ich stosowania.

Zasada adaptacji do sytuacji procesowej

Ramy prawne tej zasadzie nadaje art. 253 § 1 k.p.k., zgodnie z którym *„środek zapobiegawczy należy niezwłocznie uchylić lub zmienić, jeżeli ustaną przyczyny, wskutek których został on zastosowany, lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylenie albo zmianę”*.

Zgodnie z tą dyrektywą na organie prowadzącym postępowanie ciąży obowiązek przestrzegania regulacji dotyczących podstaw stosowania tymczasowego aresztowania w ciągu całego procesu. Wymagana jest stała weryfikacja zgromadzonego materiału dowodowego oraz istnienia ewentualnych podstaw do zmiany lub uchylenia środka³⁵. Taka dyrektywa skierowana do organów postępowania ma na celu przede wszystkim uniknięcie niesłusznego i nieuzasadnionego stosowania środków zapobiegawczych w ogóle lub uniknięcie zastosowania nadmiernie dolegliwego środka³⁶. Wyrazem tego jest stanowisko sądów, zgodnie z którym fakt, iż sprawa dotyczy członków zorganizowanej grupy przestępczej i nie wszyscy jej członkowie zostali zatrzymani, nie może "w nieskończoność powodować przedłużania tymczasowego aresztowania"³⁷.

Uchylenie lub zmiana środka powinny być konsekwencją ustalenia przez organ procesowy nowych okoliczności, które w świetle przepisów prawa uniemożliwiają stosowanie konkretnych

35 Nakaz ten został określony w Postanowieniu Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 13 maja 2009 r. II AKz 264/09, zgodnie z którym *„Art. 253 § 1 k.p.k. obliguje sąd do dokonywania permanentnej oceny potrzeby lub celowości utrzymywania zastosowanego tymczasowego aresztowania oraz - w konsekwencji - do uchylenia lub zmiany tego środka zapobiegawczego w chwili, gdy ustaną przyczyny, wskutek których został on zastosowany. Istnienie w momencie podejmowania decyzji o tymczasowym aresztowaniu przesłanek do zastosowania tego najostrzejszego środka zapobiegawczego nie oznacza bowiem zwolnienia sądu od obowiązku ciągłej kontroli zasadności stosowania tego środka”*.

36 T. Grzegorzczuk, komentarz do art. 253 k.p.k. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Zakamycze, 2003, wyd. III.

37 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 stycznia 2007 r. II AKp 1/07 Apel.-W-wa 2007/2/6, KZS 2007/6/65, OSA 2008/2/11 Lex nr 252847.

środków zapobiegawczych. Mogą one dotyczyć stopnia prawdopodobieństwa popełnienia zarzucanego przestępstwa, popełnienia tego przestępstwa przez określoną osobę, niezbędności stosowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania³⁸.

Zasada minimalizacji środków zapobiegawczych

Zasadę tę wyraża nakaz skierowany do organów postępowania, zgodnie z którym nie należy stosować środków bardziej dolegliwych, gdy wystarczające jest zastosowanie środka łagodniejszego. Każdorazowo sąd stosując tymczasowe aresztowanie musi rozważyć, czy tylko tymczasowe aresztowanie zapewni prawidłowy przebieg postępowania karnego, czy też cel ten zrealizuje inny środek o charakterze wolnościowym. Konsekwencją tej zasady jest obowiązek nałożony na sąd - wskazania w uzasadnieniu postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania przyczyn braku uznania za wystarczające zastosowania innego środka zapobiegawczego³⁹. Podkreślenie tej zasady stanowi orzeczenie Sądu Najwyższego, zgodnie z którym „kodeksowa konstrukcja systemu stosowania środków zapobiegawczych pozwala na dostosowanie odpowiedniego środka zapobiegawczego do konkretnej sprawy w taki sposób, żeby zastosowany środek ograniczał konstytucyjne wolności prawa jednostki w sposób nie większy, niż jest to niezbędne dla osiągnięcia założonego celu, a więc w sposób „minimalnie konieczny”⁴⁰.”

W tym kontekście należy zasygnalizować problematykę stosowania aresztu wydobywczego. Przez to określenie rozumie się stosowanie tymczasowego aresztowania w celu wywarcia presji na danej osobie i doprowadzenia do ujawnienia przez nią nowych faktów przydatnych w postępowaniu.

2. Tymczasowe aresztowanie jako środek ultima ratio wśród środków zapobiegawczych

Wielokrotnie w swoim orzecznictwie ETPCz wskazywał, że w celu wykazania istnienia istotnych i wystarczających podstaw pozbawienia wolności, będącego konsekwencją zastosowania

38 L. Paprzycki, Komentarz do art.253 k.p.k. [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks...*, *op.cit.*

39 Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 października 2008 r. II AKz 565/08 OSA 2009/6/23, OSAW 2009/4/151, KZS 2009/6/92 Lex nr 496474.

40 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 36/02, OSNwSK 2003, poz.177.

tymczasowego aresztowania, konieczne jest rozważenie przez organy postępowania możliwości skorzystania z mniej restrykcyjnych niż tymczasowe aresztowanie środków, które byłyby wystarczające dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania⁴¹. Taki nakaz wynika również ze wspomnianych już regulacji krajowych, zgodnie z którymi tymczasowe aresztowanie jest stosowane w sytuacji, gdy inne środki zapobiegawcze są niewystarczające⁴². Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Trybunału, art. 5 § 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nakłada na organy postępowania karnego, orzekające w sprawie uchylenia lub utrzymania tymczasowego aresztowania, **obowiązek rozważenia zastosowania innych niż tymczasowe aresztowanie środków służących zapewnieniu stawienia się danej osoby na rozprawie**. W tym kontekście Trybunał podkreśla, że *"inne środki zapobiegawcze są wyraźnie przewidziane przez polskie prawo do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. Na mocy artykułu 5 § 3 władze, podejmując decyzję czy dana osoba powinna być zwolniona, czy też zatrzymana, zobowiązane są do rozważenia alternatywnych środków w celu zapewnienia jego obecności na rozprawie"*⁴³.

Tym samym organy postępowania w każdej konkretnej sprawie stosując lub przedłużając tymczasowe aresztowanie powinny wykazać, dlaczego alternatywne środki nie gwarantują obecności oskarżonego/podejrzanego przed sądem oraz dlaczego zwolnienie danej osoby pociąga za sobą wysokie ryzyko, że postępowanie nie toczyłoby się według prawidłowego, zamierzonego toku. Organy powinny wskazać istnienie obawy jego ucieczki, ukrywania się albo unikania sprawiedliwości w inny sposób⁴⁴. Ponadto, Trybunał wskazywał, iż sam fakt zagrożenia surową karą nie może stanowić jedynej podstawy do zastosowania tymczasowego aresztowania. Stanowisko to wyraził ETPCz m.in. w wyroku z dnia 23 czerwca 2005 r. w sprawie *Łatasiewicz przeciwko Polsce*, skarga nr 44722/98⁴⁵.

41 Wyrok ETPCz z dn. 04.10.2001 r. w sprawie *łowiecki przeciwko Polsce*, skarga nr 27504/95, pkt 63.

42 Więcej na ten temat zob. opisana wcześniej zasada minimalizacji.

43 Wyrok ETPCz z dnia 03.06.2008 r. w sprawie *Jarosław Jakubiak przeciwko Polsce*, skarga nr 39595/05.

44 Wyrok ETPCz z dnia 21.10.2000 r. w sprawie *Jabłoński przeciwko Polsce*, skarga nr 33492/96, Wyrok ETPCz z dnia 03.06.2008 r. w sprawie *Czarnecki przeciwko Polsce* 75112/01, 28/07/2005.

45 Ustęp 56 wyroku.

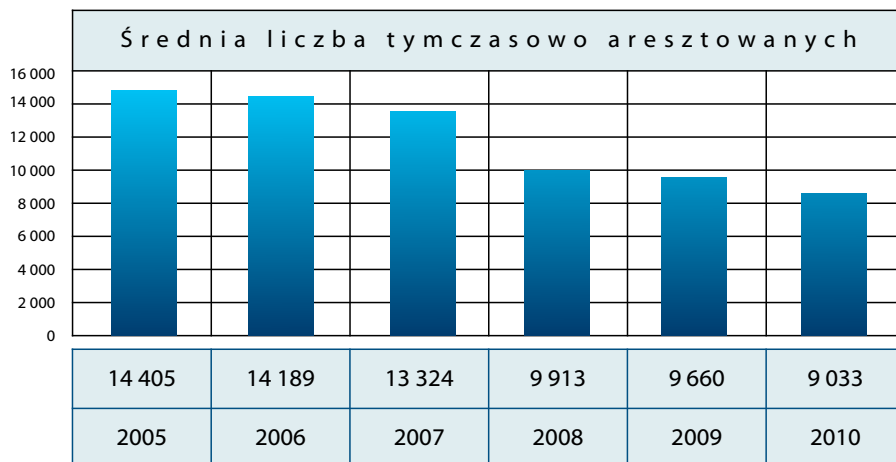
Należy zwrócić uwagę, że ETPCz w wyroku z dn. 3 lutego 2009 r. w sprawie *Kauczor przeciwko Polsce 45219/06* uznał, że w Polsce występuje problem strukturalny związany z nadużywaniem stosowania tymczasowego aresztowania, wynikający z błędnej praktyki, stojącej w sprzeczności z *Konwencją*. W przypadku tej konkretnej skargi ETPCz rozstrzygał odnośnie okresu stosowania środka obejmującego 7 lat 10 miesięcy i 3 dni, które nie miało charakteru międzyinstancyjnego, lecz było stosowane jedynie w ramach postępowania w I instancji. Należy zauważyć, że wyrok w sprawie *Kauczor przeciwko Polsce* ma charakter quasi – pilotażowy⁴⁶.

Charakter quasi – pilotażowy wyroku oznacza, iż z jednej strony ETPCz stwierdził, iż w Polsce istnieje **problem systemowy** związany z daną problematyką i zobowiązał rząd do podjęcia działań mających na celu zapobieżenie tej praktyce, **nie zamykając jednak drogi** do dalszego skarżenia się przez ETPCz na ewentualne dalsze naruszenia z tym związane. Jest to wyrok mający charakter „wiodący”, który może wyznaczać linię orzeczniczą dla kolejnych spraw związanych z podobnymi naruszeniami⁴⁷.

Ponadto, dwa lata wcześniej - 6 czerwca 2007r , Komitet Ministrów Rady Europy przyjął adresowaną do Polski rezolucję, w której przedstawione zostały postulaty zarówno legislacyjne, jak i odnoszące się do zmiany praktyki stosowania tymczasowego aresztowania.

Mając na uwadze opisany powyżej wyrok i ujętą w nim problematykę, a także opisane powyżej zasady związane ze stosowaniem środków zapobiegawczych oraz preferencją środków wolnościowych, koniecznym wydaje się krótka charakterystyka instytucji tymczasowego aresztowania, z uwzględnieniem najczęstszych problemów związanych ze stosowaniem tego środka. ■

tabela 1

46 M.Bernatt, A.Bodnar, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce -problem strukturalny - glosa do wyroku ETPCz z 3.02.2009*, Europejski Przegląd Sądowy, nr 6/2010.
47 *Ibidem*.

■ Ankietowani adwokaci wskazywali na problem stosowania aresztu wydobywczego lub traktowania aresztu jako surogatu kary (adw. Piotr Sendeki) i nie-traktowania tymczasowego aresztowania jako środka *ultima ratio*. Zwrócono również uwagę na fakt, że w przypadku postępowań, w których postawione zarzuty dotyczą udziału w grupie przestępczej lub przestępczości narkotykowej środek ten nie jest traktowany jako ostateczność. Z kolei w postępowaniach w przedmiocie wypadków komunikacyjnych, włamań czy kradzieży sądy starają się w pierwszej kolejności stosować inne, nieizolacyjne środki zapobiegawcze (adw. Maciej Burda).

■ Podkreślono, że niedopuszczalnym jest stosowanie aresztu wydobywczego, gdyż stanowi to formę nacisku na osobę, której przysługuje prawo do nieprzyznania się do zarzucanych czynów lub odmowy złożenia wyjaśnień dotyczących okoliczności sprawy (adw. Jarosław Kaczmarek).

Zgodnie z danymi umieszczonymi na stronie Centralnego Zarządu Służby Więziennej⁴⁸ średnia liczba tymczasowo aresztowanych na przestrzeni pięciu lat spadła z ponad 14 tys. do 9 tys. osób. Największy spadek odnotowano między 2007 a 2008, pomiędzy którymi różnica wynosi 4 tys. osób. Jednak od 2008 r. liczba osób tymczasowo aresztowanych kształtuje się na tym samym poziomie i wynosi średnio około 9 tys.

tabela 2

tabela 3

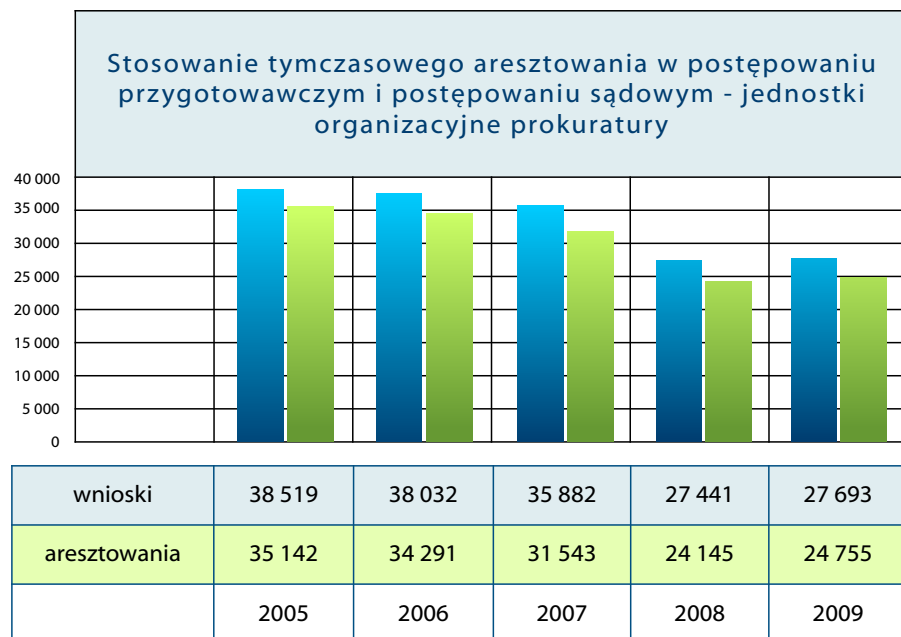

48

<http://sw.gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyka/statystyka-roczna/> [dostęp w dniu 16.03.2011].

tabela 4

- Liczba wniosków do sądów o zastosowanie tymczasowego aresztowania (w tym do listów gończych)
- Liczba tymczasowych aresztowań zastosowanych przez sądy (w tym do listów gończych)

Z analizy powyższych danych statystycznych wynika, że liczba zastosowanych przez sądy rejonowe tymczasowych aresztowań zmniejszyła się na przełomie analizowanych 6 lat. Jednakże, na uwagę zasługuje fakt, iż w przypadku tymczasowych aresztowań stosowanych przez sądy okręgowe, liczba zastosowanych tymczasowych aresztowań systematycznie zwiększa się – od 1975 w 2005 r. do 3 211 w 2010 r.

Wart podkreślenia jest fakt, że w okresie 2005 – 2009 zauważalna jest mniejsza liczba wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania, jakie skierowane zostały do sądów przez jednostki organizacyjne prokuratury. Zmniejszyła się również liczba tymczasowych aresztowań zastosowanych przez sądy na wniosek prokuratury. Na uwagę zasługuje jednak fakt, iż w porównaniu z rokiem 2008, w 2009 r. miał miejsce nieznaczny wzrost zastosowanych tymczasowych aresztowań – odpowiednio: 27 441 (2008 r.) i 27 693 (2009 r.) - w przypadku liczby wniosków skierowanych do sądów oraz 24 145 (2008 r.) i 24 755 (2009 r.) – w przypadku liczby środków zastosowanych przez sądy.

Porównując dane skrajne wyraźnie widać **znaczący** spadek liczby zastosowanego środka – w przypadku sądów rejonowych z 32 574 (2005 r.) do 18 770 (2010 r.). Jak zostało wskazane powyżej, wzrost w tej materii jest zauważalny w przypadku sądów okręgowych.

W badanym okresie zwiększa się procentowy udział stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w ogólnej liczbie stosowanych środków. W roku 2005 udział tymczasowego aresztowania w ogóle zastosowanych przez sądy rejonowe środków zapobiegawczych wyniósł 70 %, podczas gdy w 2009 r. 40 %. Mimo to, w zestawieniu z danymi dotyczącymi stosowania innych, nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, widać, że tymczasowe aresztowanie nadal stosowane jest bardzo często. W 2010 r. tymczasowe aresztowanie zostało zastosowane przez sądy rejonowe 18 770 razy, dozór został zastosowany przez sądy rejonowe 15 138 razy, z kolei poręczenie majątkowe zostało w tym samym czasie zastosowane przez sądy rejonowe 7 174 razy.

W załączniku nr 4 przywołane zostały szczegółowe dane statystyczne dotyczące struktury stosowania tymczasowego aresztowania przez sądy rejonowe w skali kraju. Należy zauważyć, iż dane te zostały przytoczone w celu poszerzenia zakresu dokonywanej analizy, jednakże ze względu na wielorakie czynniki, jakie mogły wpłynąć na dysproporcje w obrębie poszczególnych okręgów, nie jest uprawnionym, w oparciu jedynie o te dane, formułowanie przesądzających wniosków.

2.1. Konsekwencje finansowe państwa z tytułu nadmiernego tymczasowego aresztowania

■ Przytoczone powyżej dane wskazują, iż zauważalna jest tendencja zmniejszania liczby stosowanych tymczasowych aresztowań. Jednakże, jak zostało już wykazane, tymczasowe aresztowanie nadal jest jednym z najczęściej stosowanych środków zapobiegawczych. Mając na uwadze fakt, iż polskie prawo – art. 552 § 4. k.p.k. – umożliwia dochodzenia odszkodowanie i zadośćuczynienia z tytułu niesłusznego tymczasowego aresztowania lub zatrzymania wydaje się, iż w interesie wszystkich obywateli istotnym jest przeanalizowanie odpowiedzialności finansowej Skarbu Państwa z tego tytułu. Odpowiedzialność Skarbu Państwa w tym wypadku oparta jest na zasadzie ryzyka, a nie na zasadzie winy⁴⁹. Wynika to z faktu, iż zasądzenie zadośćuczynienia i odszkodowania na podstawie przytoczonej regulacji świadczy o nadużywaniu tymczasowego aresztowania, również w sprawach, w których możliwe było zastosowanie

■ W opinii większości ankietowanych adwokatów, świadomość odpowiedzialności finansowej państwa powinna skutkować większą rozważą w zakresie podejmowania decyzji dot. zastosowania tymczasowego aresztowania.

■ Adwokaci wskazywali, iż zasadnym byłoby wprowadzenie zasady procesowej, zgodnie z którą odszkodowanie byłoby dochodzone w innym sądzie. (adw. Mateusz Boznański). Pojawiła się również propozycja, aby procedura dochodzenia odszkodowania oparta była na zasadach regulacji z art. 417 k.c., co umożliwiłoby dochodzenie roszczeń przed sądami cywilnymi i uniknięcie występowania zjawiska lojalności wydziałowej (adw. Maciej Burda).

49

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r. I KZP 27/99 Prokuratura i Prawo-wkładka.1999/11-12/8.

środków nieizolacyjnych. Rodzi to więc wymierne konsekwencje nie tylko dla jednostki, lecz również dla ogółu społeczeństwa, które ponosi koszty związane z nieuzasadnionym stosowaniem tymczasowego aresztowania, tj. wbrew przesłankom zastosowania tego środka lub wbrew zasadom określającym sposób jego orzekania i utrzymywania⁵⁰. ■

Zgodnie z przyjmowaną interpretacją, "niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie", którym posługuje się art. 552 k.p.k., jest pojęciem ocennym, dlatego w toku postępowania o odszkodowanie dochodzi do wartościowania podstaw, w oparciu o które zastosowano ten środek zapobiegawczy⁵¹. W praktyce orzeczniczej przyjmuje się, że wynik postępowania karnego nie jest jedynym czynnikiem decydującym o niewątpliwie niesłuszności stosowania tymczasowego aresztowania. Odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa nie można w tym wypadku traktować jedynie jako skutku wyroków uniewinniających lub umarzających postępowanie⁵². Taka ocena wymaga oczywiście uwzględnienia ostatecznego rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności karnej osoby, która w tym trybie została pozbawiona wolności. Niezbędne jest jednak rozważenie całokształtu okoliczności zachodzących do momentu wydania orzeczenia rozpatrującego wnioski o zastosowanie odszkodowania i zadośćuczynienie z tego tytułu⁵³. Ciężar dowodu w zakresie wykazania podstaw rozmiaru żądanego odszkodowania spoczywa na wnioskodawcy⁵⁴.

Elementy brane pod uwagę przez sąd przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia:

1. Czas trwania niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania,
2. Stopień dolegliwości, z jaką wiązało się stosowanie tego najsurowszego środka zapobiegawczego, a więc przeżycia natury moralnej z tego wynikające (np. utrata dobrego imienia), konieczność poddania się rygorom związanym ze stosowaniem aresztowania,
3. Ewentualny ostracyzm środowiskowy i nieprzychylnie reakcje po zwolnieniu z aresztu⁵⁵,
4. Utracone zarobki,
5. Realia społeczne⁵⁶,
6. Zamożność mieszkańców⁵⁷,
7. Wartość pieniądza⁵⁸.

49 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r. I KZP 27/99 Prokuratura.i Prawo-wkładka.1999/11-12/8.

50 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2010 r. V KK 308/09., Lex nr 583934.

51 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 marca 2010 r. II AKa 281/10 KZS 2010/6/82.

52 *Ibidem*.

53 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2010 r. V KK 308/09.

54 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2010 r. III KK 317/09. Lex nr 577206

55 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 kwietnia 2008 r. II AKa 46/08 KZS 2008/6/48.

56 *Ibidem*.

■ W rozmowach adwokaci wskazywali, że odpowiedzialność finansowa państwa powinna również dotyczyć sytuacji niesłusznego stosowania innych środków, chociażby takich jak dozór czy poręczenie majątkowe. Zaznaczano, że nie ma powodu, aby nie wprowadzić jednolitej zasady w tym zakresie, również odnośnie środków wolnościowych.

■ Zadośćuczynienie ma na celu zmniejszenie poczucia krzywdy ze strony niesłusznie aresztowanego, przy jednoczesnym niedopuszczeniu do sytuacji, w której orzeczenie stanie się źródłem nadmiernych korzyści finansowych⁵⁹. W orzecznictwie przyjmuje się, że podstawą przyznania zadośćuczynienia mogą być nie tylko bezpośrednie skutki wynikłe ze względu na pozbawienie wolności w czasie stosowania środka, ale także konsekwencje związane z pogorszeniem się stanu zdrowia czy utratą zatrudnienia, powstałe już po zwolnieniu z aresztu⁶⁰.

■ W przeprowadzonych rozmowach adwokaci wskazywali, że dotychczasowa praktyka w zakresie ustalania wysokości odszkodowań budzi wątpliwości. Z tego powodu brak jest pożądanych efektów, ponieważ nie wywiera punitywnego skutku w stosunku do państwa, nie stanowiąc również rzeczywistej rekompensaty dla danej osoby (adv. Mikołaj Pietrzak).

Odszkodowanie w trybie art. 552 k.p.k.
za niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie⁶¹

Lata	Liczba osób	Łączna wysokość zasądzonych odszkodowań [zł]
2005	261	5 085 280
2006	273	4 897 571
2007	252	7 224 616
2008	275	5 614 402
2009	173	2 388 775
I poł. 2010	91	1 231 661

Na podstawie przytoczonych danych trudno jednoznacznie stwierdzić, iż ma miejsce tendencja spadkowa odnośnie zasądzania odszkodowań na podstawie art. 552 k.p.k. Biorąc pod uwagę liczbę osób, wobec których odszkodowanie to zostało zasądzone, widać, że dane te różnią się. W 2008 r. zostało ono zastosowane wobec 275 osób, a liczba ta wyraźnie spadła w 2009 r. - 173 osoby. Jednocześnie, w porównaniu z latami 2005 – 2007 (odpowiednio 261, 273 oraz 252 osoby) liczba osób, wobec których zasądzano odszkodowanie w 2008 r. była zdecydowanie najwyższa (275 osób). Przy analizowaniu danych z powyższej tabeli zastrzec trzeba jednak, że formułowanie wniosków obarczone jest pewnym błędem statystycznym, wynikającym z faktu, iż dane dotyczą zarówno tymczasowego aresztowania jak i niesłusznego zatrzymania.

57 *Ibidem.*

58 *Ibidem.*

59 *Ibidem.*

60 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2007 r. V KK 227/06, Prokuratura .i Prawo - wkładka.2007/12/21.

61 Dane łączne za niesłuszne tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie.

Jednakże analiza kwot zasądzanych na podstawie art. 522 k.p.k. pokazuje, iż od roku 2007 następuje zmniejszanie się nakładów, jakie ponosi z tego tytułu Skarb Państwa. Ze względu na niepełne dane za rok 2010 – w momencie opracowywania raportu dostępne były jedynie dane dot. połowy 2010 r. – nie jest możliwym na podstawie tych informacji jednoznaczne stwierdzenie, iż ma miejsce zmiana praktyki odnośnie stosowania tymczasowego aresztowania. Uwzględniając jednak stopniowe zmniejszenie się liczby spraw przeciwko Polsce przed ETPCz, w jakich stwierdzone jest naruszenie z tytułu bezpodstawnego tymczasowego aresztowania⁶², a także działania rządu mające na celu właściwe stosowanie tego środka w postępowaniu karnym, można zasygnalizować prawdopodobieństwo pozytywnej zmiany praktyki w tym zakresie. Zastrzec jednak należy, że w obecnym stadium nie ma to jednoznacznego potwierdzenia w danych statystycznych.

W dokumencie z dnia 30 kwietnia 2010 r.⁶³. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego poddała pod rozagę kwestię rozszerzenia regulacji dotyczącej odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne tymczasowe aresztowanie. Postawiono pytanie czy zasadne byłoby wprowadzenie odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłuszne oskarżenie, również w sytuacji braku stosowania w sprawie środków zapobiegawczych lub tylko środków o niewielkiej dolegliwości. Podstawą odpowiedzialności odszkodowawczej byłby zatem sam fakt bezzasadnego oskarżenia oraz wynikająca z tego krzywdy wyrządzona osobie niesłusznie oskarżonej. Zgodnie z proponowaną treścią przepisu art. 552§ 1. : „Oskarżonemu, który w wyniku kasacji lub wznowienia postępowania został uniewinniony lub skazany na łagodniejszą karę lub środek karny, służy od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary lub środka karnego oraz **stosowania wobec niego procesowego środka przymusu** określonego w dziale VI, których to kar lub środków nie powinien ponieść.”

62 Więcej na ten temat w podrozdziale 2.2. Kwoty zasądzone przez ETPCz w sprawach polskich.

63 Więcej informacji dostępnych jest na stronie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisjakodyfikacyjna-prawa-karnego/> [dostęp w dniu 16.03.2011].

2.2. Kwoty zasądzone przez ETPCz w sprawach polskich

Koszty nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania – zadośćuczynienia zasądzone przez ETPC [euro]⁶⁴

2005	28 500
2006	59 500
2007	70 100
2008	61 500
2009	75 000
2010	28 900

Trybunał stwierdzając, że skarżący poniósł szkodę o charakterze niemajątkowym w wyniku niezgodnego z przepisami Konwencji stosowania tymczasowego aresztowania, przy określeniu kwoty zadośćuczynienia bierze pod uwagę: stres wynikający z nadmiernej długości stosowania tego środka zapobiegawczego, cierpienia, frustrację będących skutkiem jego przedłużającego się stosowania oraz brak możliwości utrzymywania kontaktu z rodziną. Ustala każdorazowo, czy szkoda niemajątkowa może zostać dostatecznie zaspokojona poprzez samo stwierdzenie naruszenia Konwencji.

W analizowanym okresie – tj. 2005 – 2010 Polska zapłaciła łącznie 323 500 euro zadośćuczynienia, a więc ponad milion złotych z tytułu naruszenia art. 5 w związku z różnymi aspektami niesłusznego, tymczasowego aresztowania⁶⁵. Kwota ta jest o tyle znacząca, iż w przeważającej większości wysokość zadośćuczynienia zasądzana przez ETPCz w jednostkowych sprawach oscyluje około 3 tys. euro.

Jak widać na przykładzie przytoczonej powyżej tabeli, w 2010 r. miał miejsce wyraźny spadek liczby spraw, w których wyroki dotyczyły niesłusznego tymczasowego aresztowania. Należy mieć na uwadze, iż ETPCz w kolejnych latach analizuje skargi pochodzące z różnych lat, także sprzed analizowanego w raporcie okresu 2005- 2010. Dlatego też nie można na podstawie tych

64 Należy zauważyć, iż zestawienie obejmuje sprawy, w których ETPCz wydał wyrok w danym roku, a więc sprawy dotyczące poprzednich lat.

65 Do podanej kwoty nie zostały wliczone zasądzone sumy na pokrycie wydatków i kosztów związanych z prowadzeniem postępowania.

danych wyciągać jednoznacznych wniosków odnośnie ewentualnej zmiany praktyki stosowania środków zapobiegawczych. Jednakże, wyraźny spadek w 2010 r. może świadczyć o początku nowej tendencji i bardziej skutecznym radzeniu sobie przez Polskę z problemem strukturalnego, jakim było nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania.

3. Nieizolacyjne środki zapobiegawcze

W poniższym rozdziale dokonana zostanie analiza poszczególnych środków nieizolacyjnych. Przytoczone powyżej dane dotyczące stosowania tymczasowego aresztowania oraz zauważone tendencje są powodem przeprowadzenia przez autorki pogłębionej analizy środków niepołączonych z pozbawieniem wolności i poświęcenia tej tematyce zasadniczej części raportu. W celu zobrazowania praktyki i zwrócenia uwagi na ewentualne problemy związane z ich stosowaniem, przytoczone zostaną również odpowiednie dane statystyczne. Chęć dokonania szczegółowego opisu praktyki stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych wynika z faktu, iż jak wielokrotnie było już wskazywane w niniejszym raporcie, istnieje generalna preferencja stosowania wolnościowych środków zapobiegawczych.

3.1. Poręczenie

Poręczenie - pierwszy z wymienionych w kodeksie środków zapobiegawczych nieizolacyjnych; jest środkiem samodzielnym⁶⁶. Podejmując decyzję o jego zastosowaniu należy brać pod uwagę, czy będzie on wystarczającą gwarancją właściwego zachowania się oskarżonego w trakcie postępowania – czyli uczestnictwa w postępowaniu, a także braku utrudniania postępowania. Poręczenie ustanawiane jest na mocy postanowienia, do którego sporządza się uzasadnienie.

Wyróżnia się trzy podstawowe formy poręczenia: majątkowe, społeczne oraz indywidualne.

66 T.Grzegorzczak, S.Tylman, *Polskie...*, op.cit., Warszawa 2009, s.564.

3.1.1. Poręczenie majątkowe⁶⁷

Jest to najczęściej orzekana forma poręczenia. Z uwagi na fakt, że jego przedmiotem są prawa majątkowe, może ono przybrać kilka różnych form. Mimo że najpopularniejszą formą poręczenia jest poręczenie pieniężne (zarówno w walucie krajowej jak i zagranicznej), istnieje również możliwość ustanowienia poręczenia w postaci papierów wartościowych (krajowych jak i zagranicznych) czy też zastawu. Jeżeli istnieją warunki do tego, aby w przypadku zastosowania poręczenia majątkowego w tej postaci przedmiotem zastawu dysponował polski sąd, nie ma znaczenia, czy znajduje się on w Polsce czy zagranicą. Ponadto poręczenie majątkowe może mieć również formę hipoteki⁶⁸.

W sytuacji, gdy oskarżony nie przestrzega warunków poręczenia majątkowego, następuje przepadek praw majątkowych lub ich ściągnięcie. Co do zasady, obligatoryjny przepadek orzekany jest w konsekwencji ucieczki lub ukrycia się oskarżonego. Z kolei następstwem utrudniania śledztwa w inny sposób jest fakultatywny przepadek praw majątkowych. Należy pamiętać, iż zarówno oskarżony jak i poręczający, jeżeli nie jest to ta sama osoba, muszą zostać poinformowani o konsekwencjach nieprzestrzegania zasad i obowiązków związanych z poręczeniem majątkowym, wynikających z artykułu 268 § 1 k.p.k., a także o treści artykułu 269 k.p.k. W przypadku niedochowania obowiązku informacyjnego, przepadek nie można orzec. Przyjmuje się, że o zasadach tych należy poinformować strony już na etapie przyjmowania poręczenia. Obowiązek informacyjny ma charakter bezwzględny - organ postępowania nie może przyjąć, że osoba składająca poręczenie majątkowe jest świadoma brzmienia przepisów obowiązującego prawa⁶⁹.

Wartości majątkowe lub zobowiązania, które stanowiły poręczenie majątkowe podlegają zwrotowi z chwilą jego ustania. Jedynie w przypadku, gdy orzeczona została kara pozbawienia wolności, poręczenie zostaje zwrócone dopiero z chwilą stawienia się do odbycia kary, a więc stanowi środek zabezpieczający pojawienie się oskarżonego. W sytuacji, gdy orzeczone zostaje przepadek przedmiotu poręczenia, zostaje on przekazany na rzecz Skarbu Państwa. W takiej sytuacji, jeżeli pokrzywdzony nie może dochodzić swoich roszczeń w inny sposób, ma on pierwszeństwo zaspokojenia swoich roszczeń.

67 Należy odróżnić poręczenie majątkowe od zabezpieczenia majątkowego, regulowanego w rozdziale 32 k.p.k., którego celem jest zabezpieczenie wykonania przyszłego orzeczenia sądu – np. zajęcie ruchomości, wynagrodzenia za pracę, wierzytelności lub innego prawa (stosowane są w tym przypadku zasady art. 292 § 1 kodeksu postępowania cywilnego).

68 T.Grzegorzczak, J.Tylman, *Polskie...*, op.cit, s.565.

69 Uchwała Sądu Najwyższego z dn. 20 maja 1992 r. IKZP 17/92.

Poręczenie majątkowe może zostać cofnięte przez organ stosujący środki zapobiegawcze w danym postępowaniu. Jednakże, staje się ono skuteczne z chwilą ustanowienia nowego poręczenia, zastosowania innego środka zapobiegawczego lub też odstąpienia od stosowania tego środka. Należy również wskazać, że „*Żądanie zmiany rodzaju zastosowanego poręczenia majątkowego z gotówkowego na hipotekę na nieruchomości jest w istocie wnioskiem o zmianę środka zapobiegawczego*”⁷⁰. Nie można jednak odstąpić od poręczenia, jeżeli zapadło już postanowienie o przepadku lub o ściągnięciu sumy poręczenia. Próba cofnięcia poręczenia w takiej sytuacji będzie bezskuteczna⁷¹.

Jak wynika z art. 270 k.p.k., bez względu na to, na jakim etapie postępowania zapada decyzja o przepadku, wydaje ją zawsze sąd. Jeżeli podjęta zostaje na etapie postępowania sądowego, właściwym jest sąd, przed którym toczy się postępowanie. W przypadku postępowania przygotowawczego, na wniosek prokuratora, orzeka sąd właściwy do rozpoznania sprawy. W posiedzeniu mogą wziąć udział zarówno oskarżony, prokurator, jak i osoba poręczająca. Mogą oni też złożyć wyjaśnienia na piśmie. W sytuacji, gdy prezes sądu lub sąd uznają to za konieczne, na posiedzenie sprowadza się również oskarżonego pozbawionego wolności. Na postanowienie o przepadku poręczenia nie przysługuje zażalenie.

Zgodnie z Projektem nowelizacji Kodeksu Postępowania Karnego, przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego w art. 268 po § 1 dodaje się § 1a, zgodnie z którym „*§ 1a. Orzekając w przedmiocie przepadku lub ściągnięcia wartości majątkowych poręczenia, sąd może orzec częściowy tylko przepadek lub ściągnięcie tych wartości, stosując wówczas wobec oskarżonego ponadto inny jeszcze środek zapobiegawczy, z uwzględnieniem wymogów art. 258 § 4, z wyjątkiem tymczasowego aresztowania*”.

Nowelizacja w powyższym kształcie wprowadziłaby więc możliwość częściowego przepadku. Taka zmiana umożliwiłaby również pozostanie przy stosowaniu środków nieizolacyjnych, przy zwiększeniu jednak ich stopnia dolegliwości i siły oddziaływania wobec oskarżonego/ podejrzanego. W obecnym kształcie możliwe jest jedynie orzeczenie całkowitego przepadku, który skutkuje zastosowaniem środka izolacyjnego, czyli tymczasowego aresztowania.

W orzecznictwie ETPCz wskazywana jest generalna zasada preferencji środków wolnościowych, jeżeli tylko są one

70 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 lutego 2010 roku – II AKz 28/10 do II K 2/09 SO Nowy Sącz.

71 T.Grzegorzcyk, J.Tylman, *Polskie...*, op.cit., s.566 – 577.

wystarczające, aby zapewnić uczestnictwo oskarżonego w procesie. Ponadto, jak wskazuje Trybunał, w sytuacji gdy oskarżonemu grozi niska kara, zagrożenie, że będzie on uchylał się od obecności w procesie jest zdecydowanie mniejsze⁷². Trybunał wielokrotnie wskazywał, iż celem poręczenia majątkowego nie jest zabezpieczenie zadośćuczynienia szkody, lecz wskazywany już udział oskarżonego w postępowaniu⁷³.

Zgodnie z orzecznictwem ETPCz istnieją cztery przyczyny niestosowania poręczenia majątkowego, jako środka mającego zabezpieczyć przebieg postępowania karnego:

- ryzyko, że oskarżony nie stawi się na rozprawę;
- ryzyko, że oskarżony, jeżeli zostanie zwolniony, będzie podejmował działania naruszające funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości;
- ryzyko, że oskarżony będzie popełniał dalsze przestępstwa;
- ryzyko, że oskarżony będzie naruszał porządek publiczny⁷⁴.

Niebezpieczeństwa ucieczki nie można oceniać tylko na podstawie surowości grożącej kary. Ocena w tej kwestii musi opierać się także na innych czynnikach, które mogą potwierdzić jego istnienie, albo uzasadnić przekonanie, że jest ono na tyle małe, że nie powinno stanowić podstawy zastosowania tymczasowego aresztowania. Niezbędne jest wzięcie pod uwagę charakteru osoby, o którą chodzi, jej postawy moralnej, majątku, powiązania z państwem, w którym jest oskarżana i jej kontaktów międzynarodowych.

Wysokość poręczenia majątkowego

Jak wynika z regulacji krajowych⁷⁵, decydując o wysokości, rodzaju oraz warunkach poręczenia bierze się pod uwagę:

1. sytuację materialną oskarżonego,
2. sytuację materialną składającego poręczenie majątkowe,
3. wysokość wyrządzonej szkody,
4. charakter popełnionego czynu⁷⁶.

72 Wyrok ETPCz z dn. 23.09.2008 r. w sprawie *Vrenčev przeciwko Serbii*, skarga nr 2361/05.

73 Wyrok ETPCz z dn. 28.09.2010 r. w sprawie *Mangouras przeciwko Hiszpanii*, skarga nr 12050/04.

74 Wyrok ETPCz z dn. 28.07.2005 r. w sprawie *Czarnecki przeciwko Polsce*, skarga nr 75112/01.

75 Art. 266 § 2 k.p.k.

76 „Uzależnienie uchylecia aresztowania podejrzanego od złożenia poręczenia majątkowego w kwocie odpowiedniej do treści czynów podejrzanego, a nie do jego stanu majątkowego wynika stąd, że poręczenie ma zabezpieczać postępowanie przed bezprawnym zakłócaniem, a nie ma stanowić dolegliwości odpowiedniej do majątku podejrzanego.” Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29 czerwca 2010 roku – II AKp 12/10 do VI Ds.49/08/Sp PO Kraków.

Wszystkie te przesłanki muszą zostać wzięte pod uwagę ze względu na dyrektywę proporcjonalności⁷⁷. Zgodnie z orzecznictwem nie są to jednak przesłanki równorzędne - „co do poręczenia majątkowego przyznaje się prymat nie sytuacji majątkowej oskarżonego lecz wadze przestępstwa, wysokości szkody i sposobowi działania sprawcy”⁷⁸. ■

Orzecznictwo strasburskie również wypracowało standardy, dotyczące ustalania wysokości poręczenia majątkowego. Trybunał w swych wyrokach wskazywał, że kwota poręczenia musi być określona głównie w odniesieniu do danej osoby oraz jej majątku, a także w takiej wysokości, aby już sama perspektywa przepadku pieniędzy, spowodowana niepojawieniem się oskarżonego na procesie, zadziałała odstrasząco⁷⁹.

Trybunał podkreśla, że przy wyznaczaniu odpowiedniej wysokości poręczenia, konieczne jest wykazanie się taką starannością, jak przy podejmowaniu decyzji, co do tego, czy dalsze pozostawanie przez oskarżonego w areszcie jest nadal niezbędne⁸⁰.

Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na praktykę brytyjską w zakresie przedłużania tymczasowego aresztowania. W prawie brytyjskim istnieje konstrukcja *right to bail* – czyli prawa do poręczenia majątkowego. W sytuacji, gdy upłynął maksymalny termin tymczasowego aresztu dla danej osoby, ma ona absolutne i automatyczne prawo do wyjścia za poręczeniem majątkowym.

3.1.2. Poręczenie społeczne

Jest to poręczenie, do złożenia którego zgodnie z art. 271 § 1 k.p.k. uprawnieni są: pracodawca, kierownictwo szkoły lub uczelni, w których oskarżony jest uczniem albo studentem, zespół, w którym oskarżony pracuje lub uczy się, organizacja społeczna, której oskarżony jest członkiem. W przypadku, gdy oskarżony jest żołnierzem, istnieje możliwość uzyskania poręczenia od zespołu żołnierskiego. W takiej sytuacji poręczenie złożone zostaje przez właściwego dowódcę. Inicjatywa udzielenia poręczenia społecznego należy jedynie do podmiotu, który przedstawi chęć poświadczenia, że oskarżony stawia się na każde wezwanie i nie

77 *Ibidem*, s. 565.

78 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 18 lutego 2010 roku – II AKz 46/10 do III K 224/09 SO Kraków.

79 Wyrok ETPCz z dn. 15.11. 2001 r. w sprawie *Iwańczuk przeciwko Polsce*, skarga nr 25196/94.

80 *Ibidem*.

■ W ocenie ankietowanych prokuratorów wysokość poręczeń ustalana jest prawidłowo według możliwości finansowych poręczającego i w stopniu mogącym odstraszyć podejrzanego od utrudniania postępowania.

będzie utrudniał prowadzonego postępowania. Jest to więc wniosek w pełni dobrowolny i autonomiczny i jego złożenie nie jest inicjowane przez organ stosujący środek zapobiegawczy. Do wniosku o jego udzielenie należy dołączyć wyciąg z protokołu zawierającego uchwałę o podjęciu się poręczenia. We wniosku o przyjęcie poręczenia wskazana powinna zostać osoba, która będzie wykonywać obowiązki poręczającego (rzecznik poręczenia). Musi ona złożyć oświadczenie o przyjęciu obowiązków.

Do obowiązków tych należą czuwanie nad tym, aby oskarżony nie utrudniał postępowania, a także stawiał się na każde wezwanie oraz informowanie sądu lub prokuratora o wszelkich działaniach oskarżonego, mających na celu uchylenie się od obowiązków lub utrudnienie postępowania. W sytuacji, gdy rzecznik poręczenia nie wywiąże się ze swoich obowiązków, powinno się poinformować o tym fakcie organizację społeczną, która udzieliła poręczenia. Ponadto poinformować można bezpośredniego przełożonego rzecznika poręczenia, organizację społeczną do której rzecznik poręczenia należy, a także organ statutowy nadrzędny nad poręczającą organizacją społeczną, w sytuacji, gdy stwierdzone zostanie zaniedbanie obowiązków wynikających z poręczenia⁸¹.

Ponadto, na poręczyciela można na podstawie artykułu 287 k.p.k. w związku z art. 285 §1 k.p.k. nałożyć karę pieniężną w wysokości do 10 tysięcy złotych.

3.1.3. Poręczenie indywidualne

Poręczenie indywidualne może zostać wniesione przez osobę godną zaufania. Zgodnie z art. 272 k.p.k. przez osobę godną zaufania rozumie się każdego, kto przestrzega zasad współżycia społecznego i jest dla oskarżonego autorytetem. Osoba poręczająca musi również gwarantować, iż oskarżony powstrzyma się od zachowań bezprawnych, mających na celu utrudnienie postępowania karnego⁸². Organ przyjmujący poręczenie ma w tym zakresie, zgodnie z artykułem 7 kodeksu postępowania karnego,

81 Art. 274 k.p.k.

82 Istotę poręczenia trafnie ujmuje postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie, zgodnym z którym „Poręczenia osobistego (art. 232 k.p.k.) nie można sprowadzać do wyrażenia poparcia dla osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa. Poręczenie polega przede wszystkim na przedsięwzięciu starań, by podejrzany w żaden sposób nie utrudniał postępowania, wymaga więc osobistych starań poręczającego, jakie okażą się w tym celu potrzebne, a ewentualnie zostaną ustalone między poręczającym i podejrzany”. II AKz 73/1993, KZS 3/93 poz. 24.

prawo swobodnej oceny⁸³. Poręczający powinien być powiadomiony o skutkach niedotrzymania poręczenia, obowiązkach z niego wynikających, a także o treści zarzutów stawianych oskarżonemu.

W sytuacji, gdy poręczający dowie się o jakichkolwiek działaniach oskarżonego, mających na celu uchylenie się od obowiązku stawienia się lub utrudnianie postępowania, jest on zobowiązany do niezwłocznego powiadomienia prokuratora lub sądu. Konsekwencje wynikające z zaniedbania swoich obowiązków są analogiczne, jak przy poręczeniu społecznym. ■

■ Jak wynika z danych statystycznych (tabela nr 4 - 7), najczęściej stosowanym poręczeniem jest poręczenie majątkowe. Natomiast różnice w liczbie zastosowanych poręczeń społecznych oraz poręczeń osoby godnej zaufania na tle liczby zastosowanych poręczeń majątkowych są uderzająco wysokie.

W celu rozszerzenia perspektywy analizy, zasadnym wydaje się przytoczenie regulacji ukraińskich, zgodnie z którymi poręczenie osoby godnej zaufania złożone musi zostać przez minimum 2 osoby. Nie jest to jednak w opinii autorki sposób, który prowadziłby do zwiększenia skuteczności tego środka w polskim postępowaniu karnym. Wydaje się, że złożenie poręczenia przez jedną osobę może być równie skuteczne, a problemem nie jest liczba osób składających dane poręczenie, lecz sam fakt oceny wiarygodności poręczającego przez sąd.

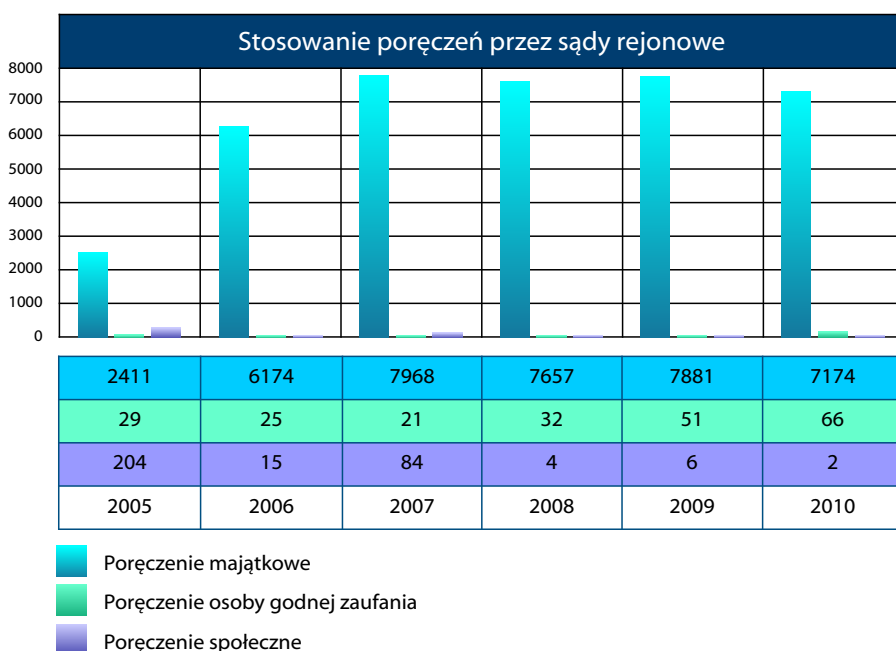
■ Przy ocenie niskiej popularności stosowania tego środka sędziowie zwracali uwagę m.in. na niski odsetek spraw z udziałem podejrzanych, za których osoby godne zaufania zgodziłyby się ręczyć, obawę przed niedopełnieniem obowiązków poręczającego, uwarunkowania środowiskowe oskarżonego oraz większą skuteczność innych środków zapobiegawczych.

■ W badaniach pojawiła się opinia zgodnie, z którą poręczenia indywidualne są nieskuteczne ze względu na brak bezpośredniej dolegliwości dla podejrzanego/oskarżonego (adw. Mateusz Boznański).

■ W wywiadach wskazano, że może to wynikać z obawy przed wydawaniem poręczeń na zamówienie (adw. Jarosław Kaczmarek).

Dane statystyczne

tabela 5

Wśród poręczeń stosowanych przez sądy rejonowe najczęstszą formę stanowią poręczenia majątkowe. Wyraźny wzrost stosowania tego środka można zaobserwować w 2006 r., kiedy to zastosowano o blisko 4 tys. poręczeń majątkowych więcej niż w 2005 r. W kolejnych latach liczba stosowanych poręczeń majątkowych wyniosła około 7 tys. Ze szczegółowego zestawienia statystycznego przedstawiającego dane z sądów rejonowych w I połowie 2010 r. wynika, że praktyka w stosowaniu poręczeń majątkowych nie jest jednak jednolita w skali kraju (patrz załącznik nr 1). Różnica w tym zakresie może wynikać oczywiście ze struktury przestępczości w danym regionie (liczby prowadzonych postępowań, czynów, których dotyczą lub profilu podejrzanych/oskarżonych), a także z odmienności praktyki orzeczniczej organów postępowania. Na wniosek o zróżnicowanie praktyki sądów rejonowych w zakresie stosowania poręczenia majątkowego wskazują przede wszystkim duże dysproporcje pomiędzy poszczególnymi okręgami, co zaobserwować można w załącznikach nr 1 i 2.

■ Drugim w kolejności rodzajem poręczenia stosowanym przez sądy rejonowe jest poręczenie osoby godnej zaufania. Liczba stosowanych poręczeń indywidualnych bardzo powoli wzrasta. Nadal liczba ta nie przekracza 100 w skali kraju. Jednak pozytywnie można ocenić tendencję zwykłą w tym zakresie. Pomiędzy 2005 a 2010 r. wzrost ten jest ponad dwukrotny.

Przeciwną tendencję można zaobserwować w odniesieniu do poręczeń społecznych. Liczba zastosowanych przez sądy rejonowe środków z tej kategorii gwałtownie spadła w 2006 r., w którym zastosowano tylko 15 poręczeń społecznych podczas gdy w 2005 r. liczba ta wynosiła 204. W 2010 r. tę formę zabezpieczenia toku postępowania sądy rejonowe za właściwą uznały tylko w 2 przypadkach.

■ Większość ankietowanych adwokatów wskazywała, że zauważone prawidłowości wynikają z braku zaufania organów postępowania do obywateli oraz braku istnienia ugruntowanych więzi społecznych. Niektórzy rozmówcy zwracali również uwagę na problem egzekwowania wykonywania poręczenia indywidualnego. Ponadto, wskazywano również, że możliwa utrata dobrego imienia, jaka może wiązać się z niewywiązaniem się z obowiązków poręczyciela nie stanowi w naszym kręgu kulturowym wystarczającej sankcji, aby środek ten uznać za skuteczny.

Kolejnym powodem, jaki w opinii niektórych obrońców wpływa na małą częstotliwość stosowania poręczeń indywidualnych, są wymagania proceduralne związane ze złożeniem oraz przyjęciem poręczenia.

tabela 6

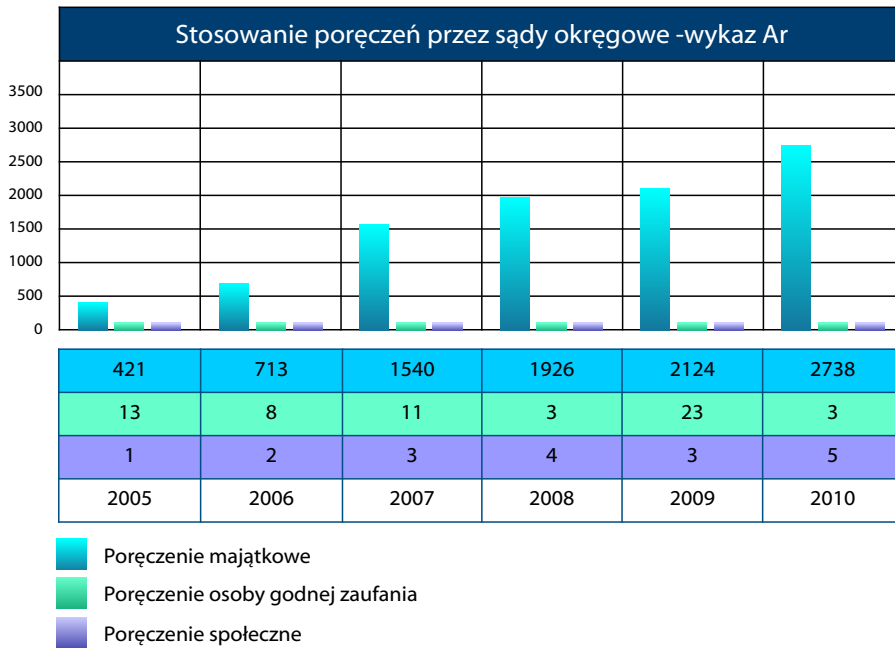
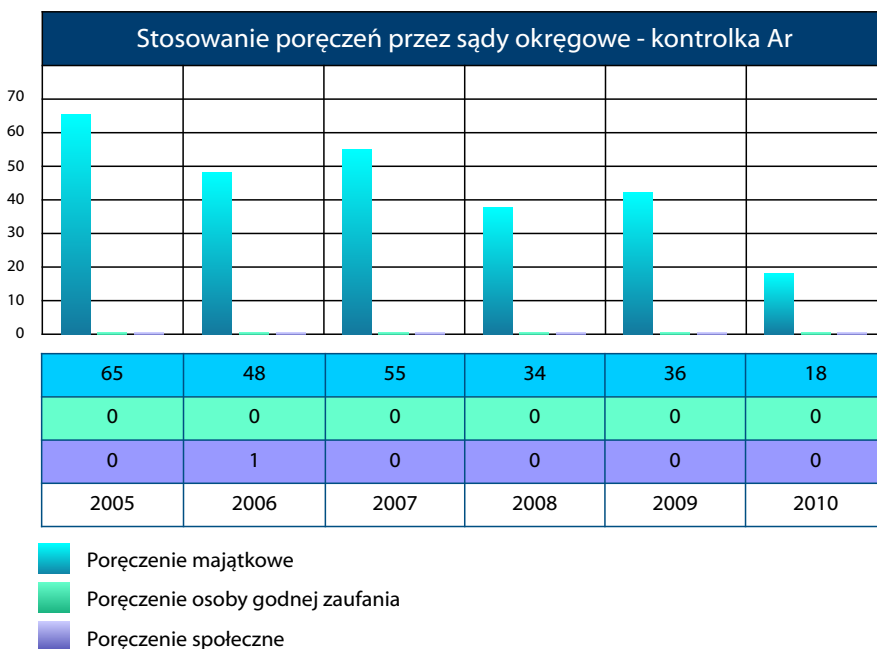

tabela 7

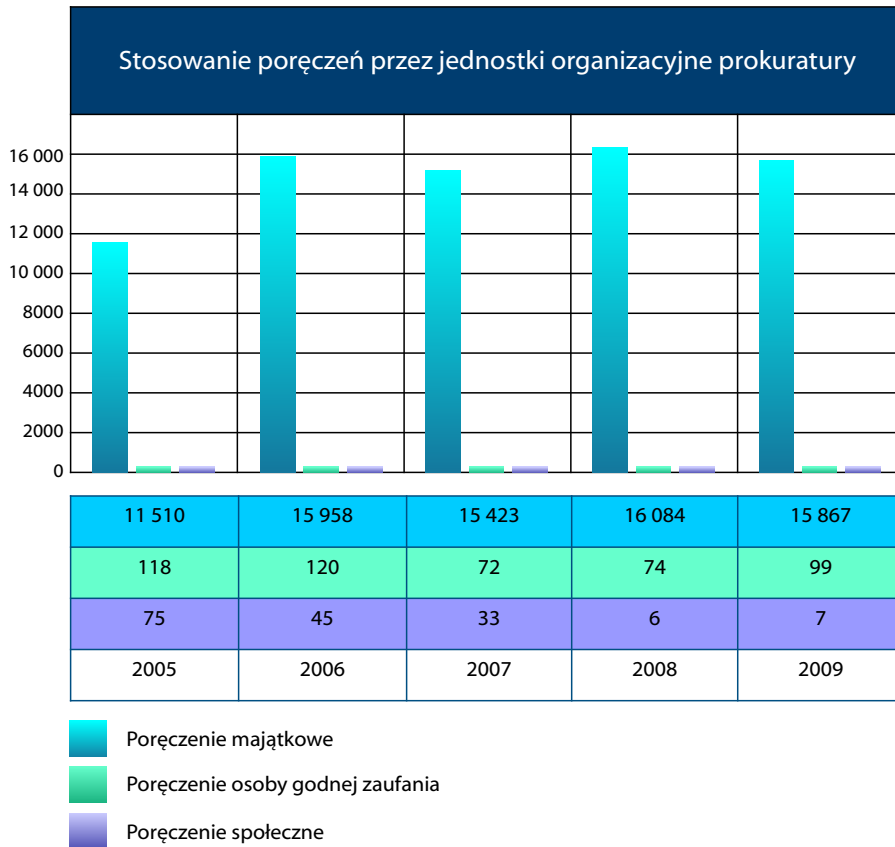

Wykaz Ar dotyczy osób aresztowanych, przekazanych do dyspozycji sądu (I instancji). Z kolei dane oznaczone jako kontrolka Ar dotyczą postępowań odwoławczych dla spraw, jakie zostały przekazane do sądów okręgowych przez sądy rejonowe⁸⁴.

Z powyższych danych statystycznych wynika, że wzrasta liczba poręczeń majątkowych stosowanych przez sądy okręgowego (wykaz Ar). Między 2005 r. a 2010 r. ten wzrost jest sześciokrotny. Jednak podobnie, jak w przypadku sądów rejonowych praktyka ta jest bardzo zróżnicowana w skali kraju (patrz załącznik nr 2).

⁸⁴ M.Gilewicz, J. Izydorczyk, Ł. Lewandowski, D. Raczkiwicz, M.Siudkowski, D.R. Swenson, M. Wasylczuk, P. Wiliński, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce. Analiza i rekomendacje. Raport*. FIPP, Lublin-Warszawa-Poznań, 2008, s. 76.

tabela 8

Z analizy danych statystycznych zawartych w tabeli 8 wynika, że najczęściej stosowanym typem poręczenia było poręczenie majątkowe. Liczba stosowanych poręczeń majątkowych przez jednostki organizacyjne prokuratury od 2006 r. utrzymuje się na tym samym poziomie. Poręczenia osoby godnej zaufania, jak wynika z przytoczonych danych, stosowane były przez jednostki prokuratury jedynie w jednostkowych przypadkach. Za takie bowiem należy uznać liczby oscylujące w okolicach 100 – a w niektórych okresach nie przekraczające tej liczby. Szczególnie uderzająca jest znikoma liczba zastosowanych poręczeń społecznych, w latach 2008 – 2010 nie przekraczająca 10 rocznie. Należy zaznaczyć, że liczba stosowanych poręczeń społecznych przez jednostki prokuratur maleje z 75 w 2005 r. do 7 w 2010 r.

3.2. Dozór

■ Jest to samodzielny środek zapobiegawczy, może jednak zostać zastosowany razem z innymi środkami. Osoby cywilne podlegają dozorowi policyjnemu, z kolei wojskowi dozorowi przełożonego wojskowego. Osoba, wobec której orzeczony został dozór, pozostaje na wolności, ma jednak obowiązek stosowania się do wymogów sądu lub prokuratora. Mogą one polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszania się do organu sprawującego dozór w określonych odstępach czasu czy

■ W wywiadach z adwokatami wskazano, że sposób wykonywania dozoru jest niedoprecyzowany (adw. Mateusz Boznański).

Podkreślano, że zasadnym byłoby zredefiniowanie dozoru, poprzez rozbudowanie i dookreślenie systemu nakazów i zakazów zachowania się, stosowanych łącznie z dozorem (adw. Mikołaj Pietrzak).

Podkreślano wyższą skuteczność dozoru, w przypadku zastosowania tego środka razem z pewnymi zakazami - np. kontaktów lub przebywania w określonych miejscach (adw. Maciej Burda).

zawiadomieniu organu o zamierzonym wyjeździe i terminie powrotu. Ponadto, oskarżony może zostać zobowiązany do powstrzymania się od kontaktów z pokrzywdzonym i innymi osobami, a także przebywania w określonych miejscach. Dozór może być związany również z wszelkimi innymi ograniczeniami, które zostaną uznane za niezbędne. Nie ma przeszkód, aby dozór połączyć z więcej niż jednym obowiązkiem jednocześnie. ■

Należy również zwrócić uwagę na art. 275 § 3 k.p.k., zgodnie z którym:

Jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór pod warunkiem, że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu.

■ Osoba, wobec której zastosowano dozór, ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce Policji. Osoba ta musi posiadać dokument, umożliwiający potwierdzenie jej tożsamości, udzielać informacji koniecznych do ustalenia, czy stosuje się ona do zasad określonych przez sąd lub prokuratora. Jest ona również zobowiązana do wykonywania poleceń, które mają na celu udokumentowanie przebiegu dozoru⁸⁵.

Dozorem w rozumieniu kodeksu postępowania karnego jest dozór policyjny, a także przełożonego wojskowego. Nie można, więc za procesowy środek zapobiegawczy uznać oddania pod dozór osoby godnej zaufania czy stowarzyszenia.⁸⁶

■ Prokuratorzy jako przyczynę popularności stosowania dozoru wskazywali na uniezależnienie tego środka od sytuacji materialnej.

■ Zdaniem sędziów popularność dozoru policyjnego wynika ze schematyzmu myślenia i przywiązania do tego środka, a także ze względu na niskie koszty jego stosowania, skuteczność środka oraz częsty kontakt z podejrzanym.

■ Adwokaci wskazywali, że dozór przemienia się niekiedy w formę represji, szczególnie w sytuacji, gdy orzekany jest nakaz stawiania się częściej niż raz na tydzień, a nadto gdy utrzymywany jest przez długi czas, zwłaszcza w sytuacji, gdy odpadły przyczyny jego stosowania (adw. Piotr Sendeki).

85 Art. 275 §4 kodeksu postępowania karnego.

86 T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie ...*, op.cit., s. 569.

tabela 9

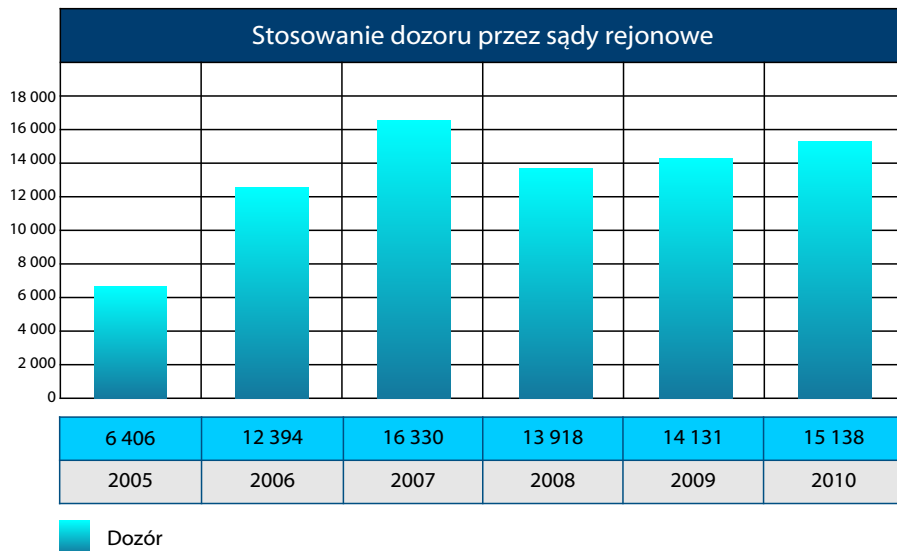

tabela 10

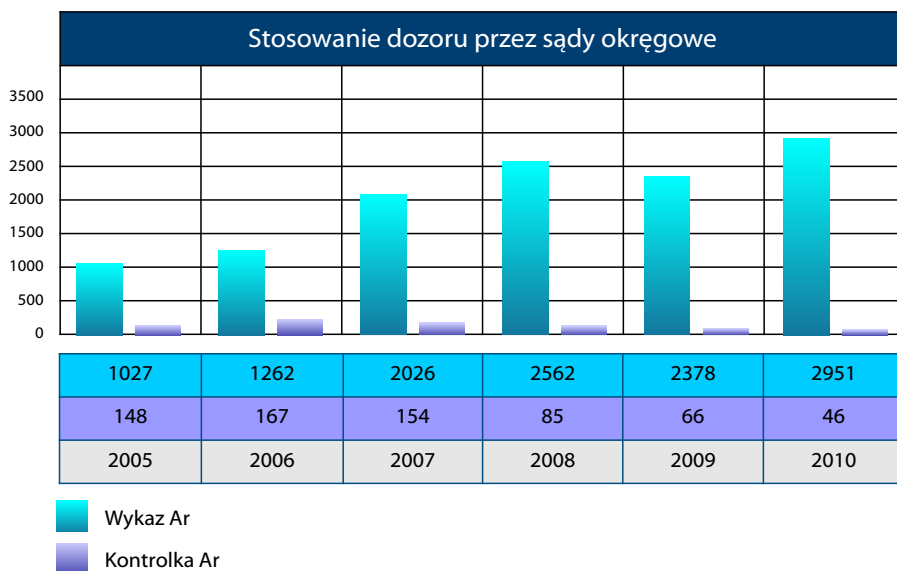

tabela 11

Analizując dane statystyczne prezentowane w raporcie (zarówno dot. poręczeń majątkowych, jak i poszczególnych zakazów i nakazów zachowania) widać, że dozór jest najczęściej stosowanym nieizolacyjnym środkiem zapobiegawczym. Szczególnie często stosowany jest on na etapie postępowania przygotowawczego, w oparciu o postanowienie prokuratora w tym zakresie. Liczba stosowania dozoru przez jednostki prokuratury utrzymuje się nieprzerwanie na tym samym poziomie i wynosi około 30 tys. w skali roku. Również sądy rejonowe chętnie stosują dozór tytułem środka zapobiegawczego. Zdecydowany wzrost w tym zakresie zaobserwowano w 2006 r., w którym prawie dwukrotnie wzrosła liczba zastosowanego dozoru przez sądy rejonowe w porównaniu do roku 2005. Wzrasta również liczba dozoru stosowanego przez sądy okręgowe. W załączniku nr 3 przytoczone zostały szczegółowe zestawienia dotyczące stosowania dozoru policyjnego przez sądy rejonowe w pierwszej połowie 2010 r. Z danych tych wynika, iż praktyka stosowania tego środka w skali kraju nie jest jednolita. Może to naturalnie wynikać z wielu czynników, takich jak na przykład struktura przestępczości, profil podejrzanych/oskarżonych, zróżnicowanie praktyki orzeczniczej, co utrudnia sformułowanie jednoznaczne sformułowanie wniosków.

Ponadto, zauważyć należy, iż w porównaniu z przytoczonymi w rozdziale drugim danymi statystycznymi dotyczącymi tymczasowego aresztowania, liczba dozorów stosowanych w badanym okresie jest porównywalna do liczby tymczasowych aresztowań stosowanych przez sądy rejonowe. Należy zauważyć, iż ze względu na fakt, że dozór może być zastosowany decyzją prokuratora, co jest wyłączone w przypadku tymczasowego aresztowania, całościowa analiza porównawcza jest niewłaściwa z metodologicznego punktu widzenia.

3.3. Nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego

Jest to środek zapobiegawczy przewidziany w art. 275a k.p.k, wprowadzony w nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dn. 10 czerwca 2010⁸⁷. Zgodnie z nim, w przypadku oskarżenia o przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, gdy zachodzi obawa, że osoba ta może ponownie

■ Większość adwokatów podkreślała, że jest to środek umożliwiający kontrolę nad wykonywaniem obowiązku, jednocześnie generujący niskie koszty po stronie państwa. Ponadto, środek ten nie stwarza problemów w zakresie realizacji jego stosowania. Rozmówcy wskazywali jednak, że w ich opinii zasadne byłoby w postanowieniach o zastosowaniu tego środka większe sprecyzowanie sposobu jego wykonywania. (adw. Mateusz Boznański) Ankietowani adwokaci wskazywali na wyższą skuteczność dozoru, w przypadku zastosowania tego środka razem z pewnymi zakazami - np. kontaktów lub przebywania w określonych miejscach (adw. Maciej Burda).

87 Ustawa z dn. 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. Nr. 125 Poz. 842).

dopuszczyć się takiego czynu, nakazuje się opuszczenie przez nią lokalu mieszkalnego. Środek ten może zostać w postępowaniu przygotowawczym zastosowany na wniosek Policji lub z urzędu. Nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego orzekany jest na okres nie dłuższy niż 3 miesiące, może jednak ulec przedłużeniu na okresy dalsze, nie dłuższe jednak, niż 3 miesiące. Na wniosek oskarżonego, wobec którego środek jest stosowany, można umieścić go w placówce, w której zapewnione są miejsca noclegowe.

Bez wątplenia wprowadzenie tego środka zapobiegawczego ma doniosłe znaczenie w przypadku przestępstw związanych z przemocą domową. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na regulacje § 3 omawianego artykułu, szczegółowo opisującego procedurę postępowania Policji w przypadku stwierdzenia istnienia podstaw do zastosowania środka.

§ 3. Jeżeli wobec oskarżonego, zatrzymanego na podstawie art. 244 § 1a lub 1b, zachodzą podstawy do zastosowania środka zapobiegawczego przewidzianego w § 1, Policja niezwłocznie, nie później niż przed upływem 24 godzin od chwili zatrzymania, występuje z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie tego środka zapobiegawczego; wniosek powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego.

Według informacji podanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, wyniki pobieżnej sondy ■ w zakresie stosowania przepisu pozwalającego na zastosowanie wobec sprawcy przemocy nakazu opuszczenia wspólnie zajmowanego z ofiarą lokalu wskazują, że sprawy z tego zakresu się pojawiają, jednakże "dość nierównomiernie"⁸⁸. ■

■ Prokuratorzy spotkali się w swojej praktyce z orzeczeniem środka na podstawie art. 275 a k.p.k. Jeden z rozmówców wskazał jednak, że sam zdecydowałbym się na stosowanie tego środka jedynie w przypadku, gdyby podejrzany rzeczywiście miał możliwość zamieszkania w innym lokalu (np. miał drugie mieszkanie lub realną możliwość zamieszkania np. ze znajomym). W przeciwnym wypadku obawiałby się, że podejrzany będzie często, nikogo nie informując, zmieniać miejsca pobytu, co utrudni postępowanie. Również sędziowie bardzo pozytywnie ocenili tę regulację, przyznając jednocześnie, że jest ona stosowana stosunkowo rzadko i nie spotkali się w swojej dotychczasowej praktyce z jej zastosowaniem.

■ Podobnie wypowiedali się ankietowani adwokaci, którzy niezwykle rzadko spotykali się w swojej dotychczasowej praktyce z orzeczeniem tego środka.

88 Informacje te zostały przekazane przez wiceministra sprawiedliwości Igora Działuka podczas debaty "Prawo w służbie ofiar czy sprawców", zorganizowanej przez Centrum Praw Kobiet. Więcej: MS: ofiary przemocy nie znają swoich ustawowych praw, artykuł dostępny na stronie: http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/493059,ms_ofiary_przemocy_nie_znaja_swoich_ustawowych_praw.html (14.03.2011 r.).

3.4. Zakaz opuszczania kraju

To środek zapobiegawczy, który może zostać wydany samoistnie (zakaz prosty) lub połączony z zatrzymaniem dokumentu uprawniającego przekroczenie granic RP (np. paszportu) lub też z zakazem wydania takiego dokumentu (zakaz złożony⁸⁹).

Do momentu wydania postanowienia w tym przedmiocie organ, który prowadzi postępowanie, może na czas nie dłuższy niż 7 dni zatrzymać dokument. Jest to tryb szczególny, który jak się wydaje ma zastosowanie przede wszystkim do spraw niecierpiących zwłoki⁹⁰.

Zakaz opuszczania przez oskarżonego kraju – kontrowersje

■ Zakaz opuszczania kraju jest, zgodnie z przywołanymi poniżej statystykami, najczęściej stosowanym środkiem spośród wszystkich zakazów ujętych w katalogu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Należy jednak zadać sobie pytanie o skuteczność tego środka.

Włączenie Polski do strefy Schengen zniósło obowiązek posiadania paszportu przy przekraczaniu granicy. ■ Wskazać jednak należy, że środek ten może być stosowany również wobec cudzoziemców, przeciwko którym prowadzone jest postępowanie karne. W takim wypadku odebranie paszportu ma szczególne znaczenie i stanowi daleko idącą ingerencję w prawa i wolności jednostki, mający istotny wpływ na różne sfery życia osoby, wobec której środek zastosowano. Dolegliwość tego środka jest widoczna w sprawie Pana C.P. obywatela T., wobec którego środek w postaci zakazu opuszczania kraju połączony z zabránieniem paszportu jest stosowany od 2003 r., co uniemożliwia mu podjęcie legalnej pracy, jak również normalnego funkcjonowania w trakcie prowadzonego postępowania. Zgodnie bowiem z art. 110. *Ustawy o cudzoziemcach*⁹¹ "Pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej cudzoziemca zatrzymanego, umieszczonego w strzeżonym ośrodku, w areszcie w celu wydalenia, w stosunku do którego został zastosowany środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju lub pozbawionego wolności wskutek wykonania orzeczeń wydanych na podstawie ustaw, uznaje się za legalny."

■ Jeden z ankietowanych rozmówców zwrócił uwagę na problem nieadekwatności stosowania tego środka w sprawach, w których nie występuje zagrożenie ucieczki za granicę. Jednocześnie stwierdził, że środek ten jest skuteczny w uzasadnionych przypadkach, gdy istnieje taka realna obawa. W jego opinii sensownym byłoby rozważenie wprowadzenia zakazu opuszczenia terytorium UE, ponieważ problem ze skutecznością środka pojawia się w chwili, gdy osoba opuszcza teren Polski (pozostając cały czas na terenie strefy Schengen) drogą lądową – a więc nie podlega kontroli paszportowej – i następnie z innego kraju opuszcza terytorium UE (adv. Mikołaj Pietrzak).

■ Również prokuratorzy oraz część ankietowanych sędziów podkreślała brak skuteczności tego środka przy zniesieniu kontroli granicznej.

89 S.Waltoś, *Proces karny...*, op.cit., s.430.

90 T.Grzegorzczak, J.Tylman, *Polskie...*, op.cit., s.570.

91 Ustawa o cudzoziemcach (Dz.U.2006, Nr. 234, Poz. 1694 z późn.zm.).

Mimo że w świetle tych regulacji pobyt uznawany jest za legalny na podstawie zastosowania środka, osoba ta nie ma możliwości podjęcia legalnej pracy, gdyż taka ewentualność nie jest przewidziana w art. 87 *Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*⁹², który normuje kwestię uprawnień do wykonywania przez cudzoziemca pracy na terytorium RP.

Wyrok ETPCz z dn. 31 marca 2009 r. w sprawie A.E. przeciwko Polsce, skarga nr 14480/04, dotyczył naruszenia przez Polskę art. 2 § 2 Protokołu 4⁹³ do *Konwencji* oraz art. 6 § 1 *Konwencji*. W kontekście tematyki raportu najistotniejszą wydaje się analiza wykładni art. 2 Protokołu 4 do *Konwencji*, jakiej ETPCz dokonał w tym wyroku. Wobec pana A.E., obywatela libijskiego, w okresie od 15 grudnia 1999 r. do 29 grudnia 2000 r. stosowany był tymczasowy areszt. Następnie środek ten został zamieniony na poręczenie majątkowe oraz zakaz opuszczania kraju, co argumentowano uzasadnionym podejrzeniem, iż mężczyzna popełnił przestępstwo, a także koniecznością zapewnienia prawidłowego toku śledztwa. W 2006 r. mężczyzna zwrócił się do Sądu Rejonowego w Jaworznie o uchylenie zastosowanego środka – zakazu opuszczenia kraju z uwagi na fakt, iż w Libii zmarła jego siostra, a w kraju tym przebywała jego matka. Jednakże, Sąd Okręgowy w Katowicach w dn. 23 kwietnia 2006 r. oddalił ten wniosek, uznając, iż istnieją poważne powody, aby uznać, że uchylenie zakazu mogłoby umożliwić oskarżonemu ucieczkę. Zdaniem Sądu zostało to dodatkowo potwierdzone przez fakt, iż sam oskarżony oświadczył, że zamierza pojechać do Libii. W swojej argumentacji ETPCz stwierdził, iż automatyczne przedłużanie zakazu opuszczania kraju przez długi okres czasu, bez wprowadzenia okresowej analizy zasadności stosowanego zakazu stanowi o nieproporcjonalności środka, który narusza indywidualne prawa oskarżonego. Jak zauważył Trybunał, na władze nałożony jest obowiązek analizy, czy przez cały czas zastosowania środka, jego użycie jest konieczne. Nie wystarczy więc zasadność zastosowania zakazu opuszczania kraju na początku postępowania. W oparciu o uprawnienia dot. swobody przemieszczania się i opuszczania kraju zamieszczone w art. 2 prot. 4 *Konwencji*, ETPCz zwrócił uwagę na wymogi, jakie są konieczne przy stosowaniu ograniczeń dotyczących tych uprawnień:

- 1) każde ograniczenie musi mieć podstawę prawną
- 2) ograniczenia muszą być zgodne z uprawnionym celem
- 3) stosując ograniczenia w tym zakresie należy wyważyć między interesem publicznym oraz prawami jednostki.

Obecnie dla obywateli UE dokumentem wystarczającym do przekroczenia granicy jest dowód osobisty⁹⁴. Czy w takim razie, w celu zapewnienia właściwego stosowania środka, zasadnym byłoby zatrzymywanie dowodu osobistego? Wydaje się, że jest to zbyt daleko idąca interpretacja. Zabranie dowodu osobistego obywatelowi byłoby przede wszystkim niezwykle daleko idącą ingerencją w jego prawa i swobody obywatelskie (wymienić można tu chociażby możliwość uzyskania kredytu). Ponadto, wydaje się, że również przepisy *Ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych*⁹⁵ mogą stać w sprzeczności z takim działaniem. Przywołać można tu postanowienia art. 34 ust. 1, zgodnie z którym: *„Osoba będąca obywatelem polskim i zamieszkała w Rzeczypospolitej Polskiej jest obowiązana posiadać dowód osobisty:*

- 1) *od ukończenia 18 roku życia;*
- 2) *od ukończenia 15 roku życia, jeżeli pozostaje w stosunku pracy lub nie zamieszkuje wspólnie z osobami, pod których władzą rodzicielską lub opieką się znajduje, albo nie pozostaje pod władzą rodzicielską lub opieką”.*

Czy jednak zakaz opuszczania kraju jest rzeczywiście środkiem iluzorycznym? Należy zwrócić uwagę, że często stosowany jest on w połączeniu z dozorem policyjnym, co zwiększa sposób kontrolowania przestrzegania środka. Jednocześnie, w przypadku niezastosowania dodatkowych mechanizmów kontrolnych, nadzór nad przestrzeganiem tego środka jest utrudniony ze względu na brak kontroli granicznej, wynikającej z istnienia strefy Schengen.

Jednakże, jak wynika z orzecznictwa, środek ten nie ma charakteru iluzorycznego, ponieważ *„Naruszenie tego zakazu zawsze może zrodzić dla oskarżonego ujemne skutki i to zarówno w postaci zamiany stosowanego środka na surowszy, jak i poprzez konieczność zastosowania i poszukiwania go za pośrednictwem ENA połączonego z zastosowaniem tymczasowego aresztowania”⁹⁶.*

92 Ustawa z dn. 20 kwietnia 2004 r o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, (Dz.U. 2004.nr 99,poz. 1001 z późn.zm.)

93 Art. 2 Prot. 4 : **Prawo do swobodnego poruszania się**

1. *Każdy, kto przebywa legalnie na terytorium Państwa, ma prawo do swobodnego poruszania się i do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania na tym terytorium.*
2. *Każdy może swobodnie opuścić jakikolwiek kraj, włączając w to swój własny.*
3. *Korzystanie z tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na bezpieczeństwo państwowe i publiczne, utrzymanie porządku publicznego, zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia lub moralności, lub ochronę praw i wolności innych osób.*
4. *Prawa wymienione w ustępie 1 mogą zostać poddane, w określonych rejonach, ustawowym ograniczeniom uzasadnionym interesem publicznym w społeczeństwie demokratycznym.*

94 Art. 1 p. 3 Ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych, (Dz.U.2006 nr 139 poz. 993 z późn.zm).

95 Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych, Dz.U.06.139.993 z późn. zm.

96 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 2 kwietnia 2008 r. II AKz 238/08.

3.5. Nakazy i zakazy zachowania się

Środki zapobiegawcze z tej grupy mają na celu przede wszystkim zapobieżenie utrudnianiu przez oskarżonego prowadzenia postępowania.

Zawieszenie w czynnościach służbowych – orzeka się w sytuacji, gdy oskarżony popełnił czyn związany z wykonywaniem działalności zawodowej, a istnieje uzasadnione podejrzenie, że nieorzeczenie tego środka mogłoby doprowadzić do ponownego popełnienia przestępstwa⁹⁷. Środek ten najczęściej stosowany jest w przypadku, gdy popełnione przestępstwo miało związek z wykonywaną profesją, w szczególności w postępowaniach dotyczących czynów korupcyjnych. O ile pozornie jego dolegliwość może wydawać się nieznaczna, o tyle w rzeczywistości jest to środek zapobiegawczy mający bardzo duży wpływ na życie zawodowe oskarżonego, zwłaszcza w wypadku zawodów zaufania publicznego. Ma więc on doniosłe znaczenie i należy go uznać za środek o istotnym stopniu dolegliwości.

Zasadnym jest powołanie się na wypowiedź eksperta z zakresu prawa karnego procesowego, prof. Stanisława Waltosia, który wskazywał, że *"Przepis, który pozwala prokuratorowi zawieszać przeciwnika procesowego w wykonywaniu zawodu, może być niekonstytucyjny. Jeśli chodzi o przedstawicieli profesji prawniczych, a także innych zawodów zaufania publicznego, jak dziennikarze, prawo do zastosowania takiego środka zapobiegawczego powinien mieć wyłącznie sąd. Powiem więcej – może to powinna być generalna reguła: stosowanie art. 276 k.p.k. należałoby zarezerwować dla sądu. Konsekwencje decyzji o zawieszeniu w wykonywaniu zawodu, nie tylko finansowe, ale również prestiżowe, mogą być bowiem bardzo dotkliwe i w dodatku nieodwracalne"*⁹⁸.

Nakaz powstrzymania się od określonej działalności orzekany jest w sytuacji, gdy przestępstwo popełnione zostało w związku z określoną działalnością.

Nakaz powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów to środek zapobiegawczy stosowany przede wszystkim wobec nietrzeźwych kierowców. Co istotne, nakaz ten nie jest równoznaczny z okresowym pozbawieniem prawa jazdy. Może ono zostać orzeczone w przypadku zastosowania tego środka zapobiegawczego, jednakże nie na podstawie przepisów prawa karnego, lecz właściwych postanowień *Prawa o ruchu drogowym*⁹⁹.

97 S.Waltoś, *Proces karny...*, op.cit, s. 429.

98 *Oskarżyciel jest zawsze przeciwnikiem obrońcy*, artykuł dostępny pod adresem <http://www.rp.pl/arttykul/604282.html> [dostęp w dniu 16.03.2011].

99 *Ibidem*.

tabela 12

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zakaz opuszczania kraju ogółem	1723	3234	4403	3399	3278	3177
Zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu	63	99	93	124	130	81
Powstrzymanie się od określonej działalności	35	87	106	78	75	40
Powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów	1041	1615	1471	1517	1722	1995

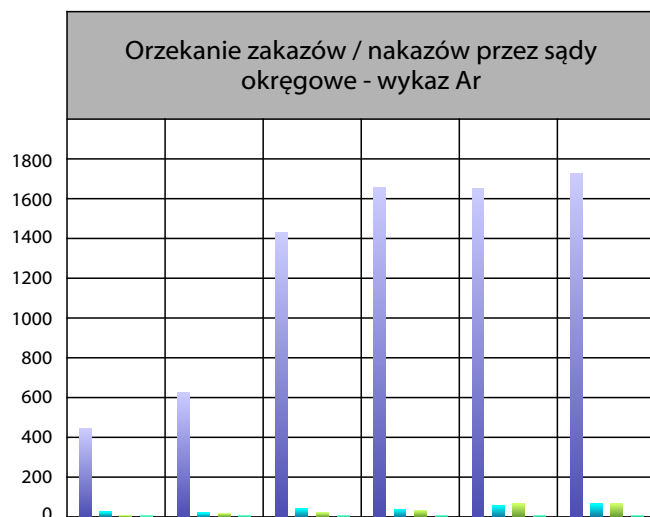

tabela 13

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zakaz opuszczania kraju ogółem	408	613	1411	1661	1656	1754
Zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu	9	9	43	34	48	55
Powstrzymanie się od określonej działalności	1	7	12	26	46	58
Powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów	2	3	0	3	1	0

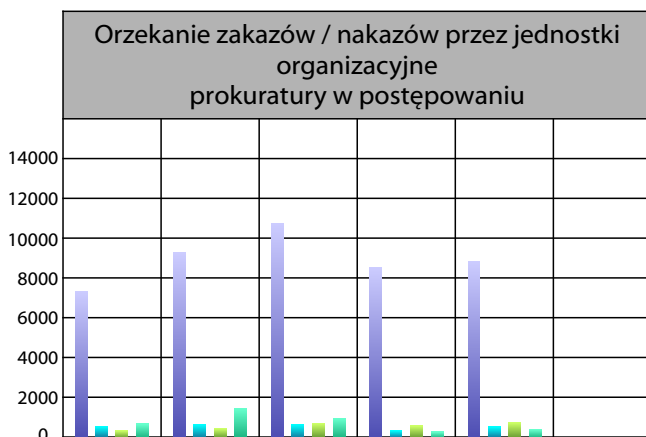

tabela 14

	2005	2006	2007	2008	2009
Zakaz opuszczenia kraju ogółem	7395	9587	10931	8360	8800
Zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu	275	388	339	308	306
Powstrzymanie się od określonej działalności	110	240	411	548	481
Powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów	309	1330	742	238	222

tabela 15

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zakaz opuszczenia kraju ogółem	31	25	47	23	14	11
Zawieszenie w czynnościach służbowych lub wykonywaniu zawodu	0	1	0	0	3	0
Powstrzymanie się od określonej działalności	1	1	4	1	0	0
Powstrzymanie się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów	0	1	0	0	0	0

Z przywołanych statystyk wynika, że najczęściej stosowanym środkiem zapobiegawczym w ramach zakazów/nakazów zachowania się jest zakaz opuszczania kraju. Zdecydowany wzrost w stosowaniu tego środka przez sądy rejonowe nastąpił w 2006 r., w którym środek ten zastosowano ponad 3000 razy, podczas gdy w 2005 tylko niewiele ponad 1700 razy. Od 2006 r. liczba ta kształtuje się na podobnym poziomie. Wzrost w stosowaniu tego środka przez sądy okręgowe nastąpił natomiast w 2007 r. Częstotliwość stosowania zakazu opuszczania kraju tytułem środka zapobiegawczego przez jednostki prokuratury wciąż utrzymuje się na podobnym poziomie. Zwiększenie częstotliwości stosowania środka można było zaobserwować w 2006 i 2007 r.

Sądy rejonowe tytułem środka zapobiegawczego stosują również często zakaz prowadzenia określonego rodzaju pojazdów. Liczba ta kształtuje się między 1000 a 2000. Wzrost tej tendencji można było zaobserwować między 2005 a 2006 r. W roku tym środek ten był również szczególnie popularny w praktyce jednostek prokuratury.

W badanym okresie w dalszym ciągu na tym samym poziomie utrzymuje się liczba stosowania przez sądy rejonowe i jednostki organizacyjne prokuratur środka zawieszenia w czynnościach służbowych. Wzrasta natomiast liczba stosowania przez prokuratorów tytułem środka zapobiegawczego nakazu powstrzymywania się od określonego rodzaju działalności (w okresie o 2005 r. do 2010 r. wzrost ten jest nawet 4-krotny).

Wzrasta również liczba stosowania przez sądy okręgowe środków w postaci zawieszenia w czynnościach służbowych oraz powstrzymywania się od prowadzenia działalności określonego rodzaju.

3.6. Rozszerzenie katalogu środków zapobiegawczych – zasadność proponowanych rozwiązań

Powyżej przedstawiono i omówiono wszystkie środki zapobiegawcze przewidziane w polskim postępowaniu karnym. Utrzymywanie się ■ wciąż na wysokim poziomie stosowania tymczasowego aresztowania skłania do sformułowania pytania, czy obecnie istniejący katalog środków zapobiegawczych jest wystarczający, ■ czy też może organy postępowania nie

■ Adwokaci różnorodnie oceniali obecnie istniejący katalog środków zapobiegawczych. Trudno również mówić o jednolitej koncepcji zmian obecnych regulacji. Część ankietowanych adwokatów uznała, iż wystarczająca byłaby jedynie zmiana praktyki stosowania obecnych przepisów. W trakcie rozmów sformułowane zostało jednak kilka postulatów *de lege ferenda* między innymi zmianę w zakresie regulacji dot. poręczenia majątkowego, poprzez wprowadzenie instytucji przepadku części kwoty (adw. Maciej Burda).

■ Ankietowani prokuratorzy oraz sędziowie uznali, że obecnie istniejący katalog środków zapobiegawczych jest wystarczający. W przeważającej większości sędziowie nie widzieli potrzeby rozszerzania katalogu nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Ewentualne propozycje dotyczyły m.in. częściowego przepadku przedmiotu poręczenia majątkowego.

posiadają środków, które z jednej strony nie byłyby tak dolegliwe jak tymczasowe aresztowanie, a z drugiej strony zabezpieczałyby toczące się postępowanie skuteczniej niż dotychczas istniejące środki nieizolacyjne.

■ Dyskusja w przedmiocie rozszerzenia katalogu środków zapobiegawczych miała miejsce po przedstawieniu przez Ministerstwo Sprawiedliwości *Projektu Ustawy z 13 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy*, który zakłada wprowadzenie do katalogu polskiego prawa procesowego nowego środka, określanego jako „areszt domowy”. W kontekście proponowanej zmiany regulacji diskutowane były zarówno aspekty techniczne, jak i praktyczne.

Jak wskazała w swojej opinii do projektu Helsińska Fundacja Praw Człowieka - projekt wprowadzenia tego środka należy ocenić pozytywnie, jednakże szczegółowe rozwiązania przyjęte przez projektodawców uzasadniają obawy, że areszt domowy nie stanie się środkiem zastępczym dla tymczasowego aresztowania. Nie wiadomo, w jaki sposób uniknąć będzie można poprzez stosowanie "aresztu domowego" zachowań oskarżonych określonych w art. 258 § 1 ust. 2 tj. obawy nakłaniania do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień lub utrudniania postępowania w inny sposób. Zastosowanie aresztu domowego w konkretnej sytuacji może utrudnić również brak odpowiednich warunków mieszkaniowych dla zainstalowania aparatury monitorującej. Zastrzeżenia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wzbudził również brak możliwości cofnięcia pierwotnie wyrażonej zgody przez osobę zamieszkujejącą ze skazanym lub oskarżonym na użycie aparatury monitorującej¹⁰⁰. ■

■ Adw. Mateusz Boznański zwrócił uwagę, że taki środek stanowiłby dobrą alternatywę dla tymczasowego aresztowania, również z powodów ekonomicznych. W opinii adw. Mikołaja Pietrzaka na skuteczność tego typu środka wpływa sposób skonstruowania całego systemu. Wskazał, że procedura musi zostać zdecydowanie bardziej uproszczona w porównaniu do tej, która obowiązuje już przy funkcjonującym dozorem elektronicznym, stosowanym jako sposób odbywania kary. Adw. Burda pozytywnie ocenił tę propozycję regulacji, jednak wskazał, że wątpliwości wobec jego wprowadzenia nasuwa praktyka funkcjonującego już na gruncie procedury karnej dozoru elektronicznego. W jego ocenie konieczne byłoby jednak zastrzeżenie ostatecznego charakteru dozoru elektronicznego wśród środków nieizolacyjnych. W rozmowach wskazywano też, że nie można postrzegać aresztu tymczasowego oraz aresztu domowego w kategoriach alternatywy. Jeżeli istnieje bowiem konieczność stosowania ostrzejszych środków, to powinny one zostać zastosowane przez organy postępowania. Stosując określony środek zapobiegawczy trzeba mieć przekonanie, że jest on w świetle okoliczności sprawy konieczny. Nie jest to więc kwestia alternatywy, a pewności co do istnienia podstaw do zastosowania danego środka.

■ Sędziowie w przeważającej większości negatywnie wypowiedzieli się o zasadności wprowadzania dozoru elektronicznego do katalogu środków zapobiegawczych. W opinii jednego z prokuratorów w sprawach o drobniejsze przestępstwa dozór elektroniczny byłby rozwiązaniem celowym, w szczególności gdy okoliczności sprawy wskazują, iż może zostać orzeczona kara pozbawiania wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

100 Opinia dostępna jest na stronie:
<http://www.hfhr.org.pl/interwencja/images/stories/file/2010-02-18-16-22-12-01.pdf>
(10.03.2011 r.). [dostęp w dniu 16.03.2011].

Rekomendacje:

1. Zmiana przepisów regulujących stosowanie tymczasowego aresztowania, której skutkiem będzie upowszechnienie stosowania środków nieizolacyjnych, poprzez ograniczenie przesłanek stosowania najbardziej dolegliwego środka:
  - nowelizacja art. 258 § 2 k.p.k. poprzez wyeliminowanie przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania ze względu na grożącą surową karę, która jest nadużywany w praktyce.
2. Eliminacja przewlekłości postępowania przygotowawczego, której skutkiem będzie możliwość zmiany tymczasowego aresztowania poprzez znaczne zmniejszenie ryzyka nakłaniania do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień.
3. Upowszechnienie praktyki łącznego stosowania środków zapobiegawczych, czego skutkiem będzie większe zabezpieczenie toku postępowania, bez konieczności odwoływania się do stosowania tymczasowego aresztowania (w szczególności w zakresie łączenia dozoru z zakazami lub nakazami określonego zachowania).
4. Rozważenie wprowadzenia środka zapobiegawczego w postaci aresztu domowego.

Szczegółowe rekomendacje:

- Precyzyjna regulacja wyrażenia zgody przez osobę zamieszkującą wspólnie z osobą, wobec której ma być zastosowany areszt domowy.
- Szczegółowe określenie sposobu wykonywania nadzoru nad osobą poddaną aresztowi domowemu – określenie miejsca, w którym organ kontrolujący będzie miał możliwość całodobowej kontroli osoby wobec której zastosowano ten środek zapobiegawczy, próba minimalizacji uzależnienia zastosowania środka od wymagań lokalowych.
- Wprowadzenie przez ustawodawcę możliwości cofnięcia zgody przez osobę zamieszkującą wspólnie z aresztowanym w sytuacji istotnej zmiany okoliczności pod wpływem upływu czasu lub wykonywania środka, określenie okoliczności faktycznych lub prawnych, które byłyby prawnie relewantne dla cofnięcia zgody.
- Brak czasowego ograniczenia stosowania aresztu domowego przy braku wprowadzenia maksymalnych okresów stosowania tymczasowego aresztowania.

- Uproszczenie aspektów proceduralnych związanych z zastosowaniem środka. W tym celu słusznym wydaje się zaproszenie do prac nad regulacją głównie praktyków, którzy są świadomi trudności, jakie były związane z wprowadzeniem środka karnego w postaci dozoru elektronicznego.

5. Zastrzeżenie dla sądu kompetencji do stosowania zakazu wykonywania zawodu jako środka zapobiegawczego, w szczególności wobec zawodów o szczególnym charakterze np. adwokatów.

6. Kontynuacja szkoleń i upowszechniania wśród sędziów i prokuratorów znajomości orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, szczególnie w zakresie art. 5 i 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz art.2 prot.4 Konwencji.

7. Wyraźne uregulowanie możliwości zastosowania takich środków jak np. obowiązek powstrzymania się od przebywania się w określonych miejscach czy kontaktowania się z określonymi osobami w ramach już istniejących zakazów i nakazów określonego zachowania.

Załączniki

1. Stosowanie poręczenia majątkowego przez Sądy Rejonowe w I połowie 2010 r.

Stosowanie poręczenia majątkowego przez Sądy Rejonowe w I połowie 2010 r.	
Okręgi Sądów Okręgowych	Liczba poręczeń majątkowych
Okręg SO Warszawa	40
Okręg SO Warszawa – Praga	39
Okręg SO Białystok	138
Okręg SO Bielsko - Biała	25
Okręg SO Bydgoszcz	79
Okręg SO Częstochowa	106
Okręg SO Elbląg	12
Okręg SO Gdańsk	27
Okręg SO Gliwice	77
Okręg SO Gorzów Wlkp.	60
Okręg SO Jelenia Góra	39
Okręg SO Kalisz	33
Okręg SO Katowice	572
Okręg SO Kielce	735
Okręg SO Konin	36
Okręg SO Koszalin	33
Okręg SO Kraków	12
Okręg SO Krosno	10
Okręg SO Legnica	99
Okręg SO Lublin	44
Okręg SO Łomża	181
Okręg SO Łódź	108
Okręg SO Nowy Sącz	198
Okręg SO Olsztyn	208
Okręg SO Opole	29
Okręg SO Ostrołęka	9
Okręg SO Piotrków Trybunalski	2
Okręg SO Płock	46
Okręg SO Poznań	38
Okręg SO Przemyśl	9
Okręg SO Radom	38
Okręg SO Rzeszów	28
Okręg SO Siedlce	22
Okręg SO Sieradz	21
Okręg SO Słupsk	43
Okręg SO Szczecin	51
Okręg SO Świdnica	131
Okręg SO Tarnobrzeg	13
Okręg SO Tarnów	12
Okręg SO Toruń	39
Okręg SO Włocławek	17
Okręg SO Wrocław	135
Okręg SO Zamość	1
Okręg SO Zielona Góra	33

2. Stosowanie poręczenia majątkowego przez Sądy Okręgowe w I połowie 2010 r.

Stosowanie poręczenia majątkowego przez Sądy Okręgowe w I połowie 2010 r.		
Sądy Okręgowe	Wykaz Ar	Kontrolka Ar
Warszawa	100	2
Warszawa- Praga	4	0
Białystok	22	0
Bielsko - Biała	30	0
Bydgoszcz	59	0
Częstochowa	0	1
Elbląg	9	0
Gdańsk	222	0
Gliwice	62	4
Gorzów Wlk.	1	1
Jelenia Góra	13	0
Kalisz	8	0
Katowice	57	2
Kielce	8	0
Konin	1	0
Koszalin	15	0
Kraków	7	0
Krosno	32	0
Legnica	13	0
Lublin	10	0
Łomża	7	0
Łódź	93	0
Nowy Sącz	14	0
Olsztyn	119	0
Opole	12	0
Ostrołęka	6	0
Piotrków Tryb.	14	0
Płock	23	0
Poznań	122	0
Przemyśl	17	0
Radom	1	0
Rzeszów	127	0
Siedlce	12	0
Sieradz	25	0
Słupsk	78	0
Suwałki	12	0
Szczecin	1	0
Świdnica	7	0
Tarnobrzeg	0	0
Tarnów	1	0
Toruń	1	0
Włocławek	15	0
Wrocław	86	0
Zamość	4	0
Zielona Góra	5	0

3. Stosowanie dozoru policyjnego przez Sądy Rejonowe w I poł. 2010 r.

Stosowanie dozoru policyjnego przez Sądy Rejonowe w I poł. 2010 r.	
Okręgi Sądów Okręgowych	Liczba
Okręg SO Warszawa	139
Okręg SO Warszawa – Praga	65
Okręg SO Białystok	172
Okręg SO Bielsko - Biała	129
Okręg SO Bydgoszcz	208
Okręg SO Częstochowa	148
Okręg SO Elbląg	44
Okręg SO Gdańsk	161
Okręg SO Gliwice	524
Okręg SO Gorzów Wlkp.	166
Okręg SO Jelenia Góra	166
Okręg SO Kalisz	31
Okręg SO Katowice	1284
Okręg SO Kielce	654
Okręg SO Konin	88
Okręg SO Koszalin	94
Okręg SO Kraków	45
Okręg SO Krosno	35
Okręg SO Legnica	208
Okręg SO Lublin	127
Okręg SO Łomża	10
Okręg SO Łódź	503
Okręg SO Nowy Sącz	355
Okręg SO Olsztyn	217
Okręg SO Opole	66
Okręg SO Ostrołęka	74
Okręg SO Piotrków Trybunalski	11
Okręg SO Płock	169
Okręg SO Poznań	249
Okręg SO Przemyśl	71
Okręg SO Radom	128
Okręg SO Rzeszów	57
Okręg SO Siedlce	115
Okręg SO Sieradz	62
Okręg SO Słupsk	81
Okręg SO Suwałki	83
Okręg SO Szczecin	199
Okręg SO Świdnica	230
Okręg SO Tarnobrzeg	99
Okręg SO Tarnów	37
Okręg SO Toruń	44
Okręg SO Włocławek	54
Okręg SO Wrocław	210
Okręg SO Zamość	7
Okręg SO Zielona Góra	87

4. Stosowanie tymczasowego aresztowania przez
Sądy Rejonowe w I poł. 2010 r.

Stosowanie tymczasowego aresztowania przez Sądy Rejonowe w I poł. 2010 r.	
Okręgi Sądów Okręgowych	Liczba
Okręg SO Warszawa	592
Okręg SO Warszawa – Praga	319
Okręg SO Białystok	89
Okręg SO Bielsko - Biała	101
Okręg SO Bydgoszcz	410
Okręg SO Częstochowa	283
Okręg SO Elbląg	124
Okręg SO Gdańsk	513
Okręg SO Gliwice	538
Okręg SO Gorzów Wlkp.	83
Okręg SO Jelenia Góra	137
Okręg SO Kalisz	76
Okręg SO Katowice	630
Okręg SO Kielce	422
Okręg SO Konin	59
Okręg SO Koszalin	188
Okręg SO Kraków	272
Okręg SO Krosno	59
Okręg SO Legnica	195
Okręg SO Lublin	696
Okręg SO Łomża	43
Okręg SO Łódź	307
Okręg SO Nowy Sącz	74
Okręg SO Olsztyn	367
Okręg SO Opole	123
Okręg SO Ostrołęka	60
Okręg SO Piotrków Trybunalski	155
Okręg SO Płock	140
Okręg SO Poznań	382
Okręg SO Przemyśl	65
Okręg SO Radom	141
Okręg SO Rzeszów	80
Okręg SO Siedlce	110
Okręg SO Sieradz	81
Okręg SO Słupsk	90
Okręg SO Suwałki	141
Okręg SO Szczecin	269
Okręg SO Świdnica	161
Okręg SO Tarnobrzeg	59
Okręg SO Tarnów	52
Okręg SO Toruń	217
Okręg SO Włocławek	131
Okręg SO Wrocław	291
Okręg SO Zamość	94
Okręg SO Zielona Góra	437

5. Kwestionariusz

Katalog środków zapobiegawczych

1. Czy uważa Pani/Pan, że obecnie istniejący katalog środków zapobiegawczych jest wystarczający?
2. Czy należy go rozszerzać o nowe szczególne rodzaje środków wolnościowych? W przypadku odpowiedzi pozytywnej, czy ma Pani/Pan jakieś propozycje w tym zakresie?
3. Czy spotkał się Pani/Pan z orzeczeniem środka zapobiegawczego na podstawie art.275a k.p.k.?
4. Jaka jest Pani/Pana ocena regulacji z art.275a k.p.k.?
5. Czy w Pani/Pana opinii zakaz opuszczania kraju jest środkiem skutecznym do zabezpieczenia toku postępowania karnego?
6. Czy zakaz opuszczania kraju należy zawsze powiązać z odebraniem paszportu?
7. Czy uważa Pani/Pan, że wprowadzenie dozoru elektronicznego jako środka zapobiegawczego stanowiłoby alternatywę dla tymczasowego aresztowania?

Praktyka stosowania środków zapobiegawczych

8. Jaka w Pani/Pana ocenie jest przyczyna małej popularności stosowania w praktyce instytucji poręczenia społecznego i indywidualnego?
9. Jak ocenia Pani/Pan praktykę stosowania poręczeń majątkowych w toku procesu karnego? Czy w Pana ocenie poręczenia nie są ustalane na zbyt wysokim / niskim poziomie?
10. Jaka jest w Pani/Pana ocenie przyczyna popularności dozoru policyjnego wśród nieizolacyjnych środków zapobiegawczych?
11. Czy w Pani/Pana ocenie w obecnej praktyce tymczasowe aresztowanie jest traktowane przez organy postępowania jako środek *ultima ratio*?
12. Z czego Pani/Pana zdaniem wynika różna praktyka stosowania środków zapobiegawczych w różnych okręgach sądów?

Aspekty proceduralne

13. Jak ocenia Pani/Pan postępowanie sądów w zakresie oceny wniosków prokuratora o zastosowanie środków zapobiegawczych?
14. Czy w Pani/Pana opinii rozwiązany został problem dostępu do akt w postępowaniu przygotowawczym (w szczególności przy stosowaniu tymczasowego aresztowania)?
15. Jak ocenia Pani/Pan praktykę, zgodnie z którą niektóre środki zapobiegawcze mogą być zastosowane decyzją prokuratora? Czy zasadne byłoby przyjęcie rozwiązania zgodnie, z którym sąd powinien decydować o zastosowaniu wszystkich środków zapobiegawczych?
16. Czy sądy II instancji spełniają w pełni swoją rolę w zakresie rozpoznawania zażaleń na postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego? Czy rozpoznanie zażalenia następuje w odpowiednio szybko?

Odpowiedzialność finansowa Państwa

17. Jakie w Pani/Pana opinii powinny być konsekwencje finansowe błędnego zastosowania tymczasowego aresztowania lub innych środków zapobiegawczych? Jak powinna kształtować się odpowiedzialność Państwa w tym zakresie? Czy obecne regulacje ustawowe są wystarczające?

Polska Rada Biznesu to stowarzyszenie przedsiębiorców reprezentujących wiele wiodących polskich firm.

Decyzja o założeniu PRB powstała podczas spotkania grupy biznesmenów w Warszawie w kwietniu 1992 roku. Uczestnikami spotkania byli prezesi czołowych polskich firm oraz firm zagranicznych działających w Polsce. Uzasadnieniem dla utworzenia Rady była silna potrzeba zapewnienia, aby najważniejsze firmy i najwięksi pracodawcy w Polsce mogli razem z urzędnikami rządowymi formułować politykę gospodarczą.

Obecnie PRB składa się z 80 członków, których łączy przekonanie, że przyszły sukces Polski zależy przede wszystkim od rozwoju gospodarczego, który to z kolei wynika bezpośrednio z jakości przywództwa w każdym aspekcie życia: gospodarczym, społecznym, politycznym, religijnym, edukacyjnym i kulturalnym.

Misja Rady, „Wzrost gospodarczy dzięki lepszym przywódcom”, wyraża zobowiązanie każdego jej członka do ciągłego dążenia do promowania idei najwyższej jakości przywództwa w każdym aspekcie, zarówno jako cel jednostkowy, jak i wspólny dla wszystkich członków Rady, oraz jako cel dla osób, które współpracują z członkami PRB.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPC), z siedzibą w Warszawie, istnieje od 1989 roku. Jej powstanie poprzedziła siedmioletnia działalność Komitetu Helsińskiego w Polsce, którego misją było monitorowanie wywiązywania się władz PRL ze zobowiązań dotyczących praw i wolności człowieka, przyjętych w 1975 roku w Akcie Końcowym KBWE w Helsinkach. Po zmianie ustroju politycznego członkowie Komitetu stworzyli Fundację – niezależną instytucję edukacyjno-badawczą, której misją jest budowanie państwa prawa, strzeżenie praw i wolności człowieka oraz propagowanie kultury owych praw w Polsce i innych krajach.

Głównymi kierunkami HFPC są:

- **EDUKACJA** za granicą i w Polsce, między innymi Szkoła Praw Człowieka dla absolwentów szkół wyższych, treningi umiejętności skutecznego działania na rzecz praw człowieka dla uczestników spoza Polski: Letnie i Zimowe Szkoły Praw Człowieka oraz Wyższy Międzynarodowy Kurs Praw Człowieka. Jedną z form edukacji jest Międzynarodowy Festiwal Filmowy WATCH DOCS „Prawa człowieka w filmie”
- **DZIAŁALNOŚĆ W INTERESIE PUBLICZNYM** – w tym monitoringi tworzenia prawa i instytucji publicznych (np. warunków pracy sądów, policji, dostępu do pomocy prawnej, praw pacjentów), programy świadczące bezpłatną pomoc prawną dla obywateli polskich, uchodźców i osób należących do mniejszości. Obecnie dział prawny prowadzi działalność w ramach programów, wśród których są: Program Spraw Prece-densowych, Obserwatorium wolności mediów w Polsce, Program Interwencji Prawnej, Program pomocy prawnej dla uchodźców i migrantów oraz Monitoring procesu legislacyjnego w obszarze wymiaru sprawiedliwości.

HFPC współpracuje z Radą Europy, OBWE, ONZ (ma status konsultatywny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ, ECOSOC) oraz z polskimi i międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi.

Fundacją kieruje pięcioosobowy Zarząd, na czele którego stoi Danuta Przywara (socjolog) oraz siedmioosobowa Rada z przewodniczącą Haliną Bortnowską-Dąbrowską (etyk, publicystyka).

Forum Obywatelskiego Rozwoju (FOR) zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza.

Misją Forum Obywatelskiego Rozwoju jest zmieniać świadomość Polaków oraz obowiązuje i planowane prawo w kierunku wolnościowym. Naszym celem jest zwiększenie obywatelskiego zaangażowania w polskim społeczeństwie na rzecz propozycji, które sprzyjają szybkiemu i stabilnemu rozwojowi kraju. Stałym punktem odniesienia dla FOR jest wizja państwa prawa, które tworzy warunki sprzyjające prorozwojowym, produktywnym działaniom ludzi: pracy, przedsiębiorczości i innowacyjności; oszczędzaniu i inwestowaniu oraz zdobywaniu wiedzy. Dostępna wiedza pozwala na określenie generalnych cech ustroju, który w największym stopniu tworzy wymienione warunki. Te cechy to:

- Szeroki zakres **indywidualnej wolności** w ramach jasnego i dobrze egzekwowanego prawa. **Wolność i praworządność** tworzą podstawy dla sprawnego działania wolnego rynku, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i otwarcia na świat.
- **Niskie podatki** możliwe wyłącznie przy niskich **wydatkach publicznych**. Badania pokazują, że zarówno nadmierne podatki, jak i ich główna przyczyna – rozdęte wydatki budżetu osłabiają bodźce do działań produktywnych, przyczyniając się m.in. do bezrobocia lub bierności zawodowej, a przez to – hamują rozwój i ograniczanie ubóstwa.
- Rozwinięta i odpowiedzialna fiskalnie **samorządność lokalna**. Zmniejsza ona ryzyko błędów związane z centralizacją decyzji w państwie oraz umożliwia porównywanie i rywalizację nie tylko na poziomie przedsiębiorstw, ale i jednostek publicznych.
- **Stabilność makroekonomiczna**, czyli zdrowy pieniądz, stabilny sektor finansowy oraz zrównoważone finanse publiczne. Wymaga ona silnej ochrony niezależności i fachowości takich instytucji jak bank centralny i nadzór finansowy oraz warunków instytucjonalnych zapobiegających zwiększaniu obciążeń fiskalnych i utrzymywaniu się deficytu w finansach publicznych.
- Prężny, innowacyjny **system edukacji i badań**, silnie powiązany ze światową nauką i rynkową gospodarką.

Fundacja FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat i publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą i wymiar sprawiedliwości. Z inicjatywy FOR powstała Koalicja na rzecz zmniejszenia długu publicznego, która m.in. poprzez licznik długu wyświetlany na ekranie w centrum Warszawy zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia kraju. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

FOR jest instytucją niezależną i apolityczną. Istnieje i może działać tylko dzięki wsparciu osób takich jak Ty. Każda kwota to istotne wsparcie naszej misji i Twój wkład w rozwój demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. Pomóż nam chronić Twoją wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Nawet małe, lecz regularne wpłaty nie tylko pozwalają nam działać, ale również są dla nas potwierdzeniem słuszności naszych przedsięwzięć (nr konta Fundacji FOR: 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629).

Lepszy wymiar sprawiedliwości

„Lepszy wymiar sprawiedliwości” to wspólny program Fundacji FOR i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka prowadzony od 2008 r., którego celem jest zdiagnozowanie obecnego stanu wymiaru sprawiedliwości w Polsce oraz sformułowanie propozycji konkretnych reform usprawniających jego funkcjonowanie.

Od transformacji ustrojowej z początku lat 90. Polska zmagą się z usprawnieniem funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Dobrze funkcjonujący wymiar sprawiedliwości ma istotne znaczenie dla wzrostu gospodarczego. Definiuje on bowiem zasady, według których funkcjonują rynki, oraz zapewnia bezstronne rozstrzygnięcie sporów.

W okresie wyzwań, związanych z przemianami we wczesnych latach 90., reformatorzy i wielu ekspertów międzynarodowych kładło nacisk na przekształcenia polityczne, stabilizację makroekonomiczną oraz podstawowe reformy strukturalne, pozostawiając nieco dalej potrzeby w zakresie budowania instytucji wymiaru sprawiedliwości. W rezultacie szybkich przemian transformacyjnych istniejące instytucje, w szczególności sądy, wymagają gruntownych reform. Propozycje takich reform starają się opracować eksperci programu „Lepszy wymiar sprawiedliwości”.

Nad programem czuwa Rada Projektu, do której należą:

- sędzia TK w stanie spoczynku Jerzy Stępień - Przewodniczący
- prof. Jerzy Ciemniowski
- prof. Jacek Gołaczyński
- sędzia Katarzyna Gonera
- adwokat Jakub Jacyna
- adwokat Bartosz Krużewski
- prof. Zbigniew Lasocik
- adwokat Łukasz Rędziniak
- sędzia Teresa Romer
- adwokat Dariusz Skuza
- adwokat Tomasz Wardyński

W ramach programu „Lepszy wymiar sprawiedliwości” wydano:

- Raport „E-sądy po polsku. Ranking stron internetowych sądów okręgowych i apelacyjnych. II edycja”
- Raport „Efektywność polskiego sądownictwa w świetle badań między-narodowych i krajowych”
- Raport „Reformatorzy i hamulcowi. Przegląd działań Ministrów Sprawiedliwości po 1989 r.”
- „Raport z obywatelskiego monitoringu kandydatów na Prokuratora Generalnego”
- Raport „Odpowiedzialność zawodowa prokuratorów”
- Raport „Publiczna dostępność orzeczeń sądowych”
- Raport „Ocena okresowa pracy sędziów. Analiza na tle propozycji Ministerstwa Sprawiedliwości”

Od maja 2009 r. do kwietnia 2010 r. projekt był finansowany ze środków otrzymanych od Fundacji im. Stefana Batorego. Najnowszy cykl raportów w ramach „Lepszego wymiaru sprawiedliwości” jest przygotowywany przy współpracy z Polską Radą Biznesu.

Polska Rada Biznesu
Al. Ujazdowskie 13,00 - 567 Warszawa
tel. (48 22) 523 66 11, 523 66 12
fax (48 22) 523 66 14
www.prb.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
ul. Zgoda 11,00 – 018 Warszawa
tel.: (48) 22 828 10 08
(48) 22 828 69 96
(48) 22 556 44 40
fax: (48 22) 556 44 50
www.hfhr.pl

Forum Obywatelskiego Rozwoju (FOR)
Al. Szucha 2/4 lok. 20,00 - 582 Warszawa
tel. +48 22 427 40 11
fax +48 22 213 37 85
e-mail: info@for.org.pl
www.for.org.pl

Instytut Spraw Publicznych (ISP)
ul. Żelazna 17,00 - 01-650 Warszawa
tel. (48) 22 623 10 00
(48) 22 623 10 01
fax (48) 22 623 10 02
www.isp.org.pl